

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA PRATİKLERİ

Oturum Başkanı: *Prof. Dr. Güven SAK*

**Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin
Katılımcı Bölge Planlama ve Uygulama İçin Bir Yönetişim
Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği**
Gökhan Menteş

**Türkiye'de Bölge Planı Uygulamasında Aktörler, Kurumsal
Yapılar ve YHGP'ye Referansla Olası Güç Pozisyonları
Üzerinde Tartışmalar**
Akın Atauz

**Girişimci Destekleme Merkezleri: Yerel Ekonomik Kalkınma
İçin Model Önerisi**
Meral Sayın

**Sürdürülebilir Beşeri Kalkınma Çabası Olarak Doğu Anadolu
Kalkınma Programı**
Prof. Dr. Erol Çakmak

Yerel Planlama Uygulamaları
Uğur Hayvalı

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNETİŞİM MODELİ: GÜNEYDOĞU ANADOLU ÖRNEĞİ

Gökhan MENTEŞ

*Program Eş Direktörü, Teknik Yardım Ekibi,
GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirası Geliştirme Programı¹*

Özet

Güneydoğu'nun sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilmek için kültürel mirasın korunarak turizmin geliştirilmesi amacıyla iki yılı aşkın bir sürede ve yaygın katılımcı yöntemle bir Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP) hazırlanmıştır. 136 adet eylemi içerik, zamanlama, kaynak ve gerekli işbirliği yönleriyle tanımlayan bu planın uygulanması katılımcı ve yetkili bir kurumsal sahiplenmeye bağlı görülmektedir. Bu nedenle ESEP, kendini sahiplenecek ve uygulamayı yönlendirecek bir "yönetişim" yapılmasını öncelikli bir eylem olarak tanımlamış ve 9 ilde 3 mekansal düzeyde (bölge, il, il-içi) kurumsal yapılanma öngörmüştür. Halen kuruluş işlemleri yürütülmekte olan "Güneydoğu Kültürel Miras ve Turizm Kalkanma Birliği" ESEP'te bölgesel düzeyde (NUTS1) tanımlanmış eylemleri eşgüderek uygulamayı ve tüm düzeylerde izlemeyi hedefleyecektir.

GİRİŞ

2004-2006 döneminde Güneydoğu Anadolu'da kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilebilmesi için katılımcı bölge planlama ve planlı uygulama için gerekli kurumsal sahiplenmenin oluşturulması konusunda yoğun bir deneyim yaşandı². Bu yazının amacı, söz konusu planlama ve kurumsallaşma çalışmalarını ana hatlarıyla özetlemek ve bu deneyimden çıkarılan bazı sonuçları ortaya koymaktır.

TÜRKİYE'DE BÖLGE PLANLAMA SORUNLARI

Türkiye'de bölge planlama deneyimi sınırlıdır. 1960'larda büyük bir hevesle başlatılan ilk çalışmalar izleyen yıllarda terkedilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, kuruluşundan bu yana 40 yıldır yasasında yer alan bölge planlama yetkisini çok sınırlı olarak kullanmayı yeğlemiş, İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde 1960'lı yıllarda başlatılan çalışmalara ise son verilmiştir 1970'lerden sonra belirli kırsal yöreler için kırsal ya da turizm planlamasına yönelik bölgesel plan ya da projeler

yapılmış ancak bunlar bölge planlamanın kurumsallaşmasına yol açmamıştır. Sınırlı sayıdaki bölge planlama çalışması ise uygulamaları yönlendirmekte büyük ölçüde başarısız kalmıştır³.

Beş yıllık kalkınma planları sektörel hedefler çerçevesinde oluşturulmuş, “bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi” bu planların arka sayfalarında bir politika ifadesi olarak yer almış ama somut hedeflere ve izlemeye konu olmamıştır. Oysa kalkınmanın mekansal yansıması ülküçüdür. DPT tarafından yayınlanan 2001 sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre ülkenin en çok gelişmiş ili ile en az gelişmiş ili arasında 11 kata varan gelir farkı vardır. Daha da çarpıcı olan, 1996 yılında gelişmişlik düzeyi ülke ortalamasının altında yeralan illerden çoğunun sıralamadaki yerinin 2003 yılında daha altlara düşmüş olmasıdır⁴.

Burada anlatılan planlama çalışmasının en başında, 2001’de hazırlanmış olan GAP Bölge Kalkınma Planı’nın kapsamında kültürel miras ve turizm konularındaki proje önerilerinin uygulanmadaki durumları, ilgili kuruluşlara yollanan bir anketle saptamıştır. Buna göre devletin sahipliğindeki bu projelerin uygulanma oranı % 10’u geçmemektedir⁵.

Planlı uygulamada başarısızlığın nedenleri çeşitlidir. Örneğin zamansal, parasal, yönetsel ya da politik açılardan gerçekçi olmayan planlar hazırlanması halinde başarı yüzdesinin yüksek olması beklenemez. Ancak planların tümünden ya da kısmen gerçekçi olması halinde bile uygulanmadığı çok sık görülmektedir. Türkiye’de planlar, çoğu kez net tanımlanmayan bir “kamuoyu çıkarı” kavramının ardına sığınarak, etkilenen tarafları yeterince bilgilendirilmeden, onların görüşleri ve bu arada uygulama için kaçınılmaz olan katkıları alınmadan hazırlanmaktadır. Plan, bir rapor ve bazen eki çizimler olarak ortaya koyulduğunda iş bitmiş kabul edilmekte, uygulamanın nasıl gerçekleştirileceği uygulayıcı kuruluşların takdirine kalmaktadır. Plan uygulama zorunluluğu ve disiplinli bir plan uygulaması izleme alışkanlığı bulunmamaktadır.

Plan uygulamalarının izlenmesi için örgütlenmenin ve plana aykırı davranışlar konusunda yaptırımların olmadığı bir ortamda uygulamalar, plandan ziyade, uygulayıcı kuruluşlardaki yetkili karar vericilerin politik, kurumsal ve hatta kişisel tercihlerine göre yön bulmaktadır. Kamu kuruluşlarınca yapılan yatırımlarının DPT’ce ilgili kuruluşların önerileri gözetilerek hazırlanan ve her yıl TBMM tarafından kabul edilen yıllık yatırım programlarında yer alması koşulu bir yasa hükmüdür. Hangi yatırımların bu programlarda yer alacağı büyük ölçüde varolan iktidarın yönlendirmesinde, politik etkileşimle belirlenmektedir⁶.

Öteyandan, yıllık yatırım programları yasalaştıktan sonra bile gerek merkezi yönetim, gerekse yerel yönetim kuruluşlarının bütçelerindeki kaynakları farklı alanlara yönlendirmeleri mümkün olabilmektedir. Bu koşullarda belirli bir iş bölümü çerçevesinde disiplinli plan uygulaması yerine, en yetkili karar vericiler olan ve plan dönemlerinde birkaç kez değişebilen bakan, vali, başkan vb. kararlarına

(olur'larına) dayandırılan bir düzen işlemektedir. Bu işleyiş de, doğal olarak, kurumları değil seçimle gelmiş ya da gelmemiş olsun, yetki sahibi kişileri ön plana çıkarmaktadır.

Karar vericilerin yanlış karar almaları halinde ya da daha sağlıklı karar alabilmeleri için, üstleri dışında etkilenen kesimlere hesap verecekleri yeterli katılımcı/denetleyici mekanizmalar yoktur. Valiler atama ile iş başına gelmektedir. Merkeziyetçi sistemin ana karargahı durumundaki Ankara, taşra örgütünü sayıları 81'e ulaşan vali, 900'ü aşkın kaymakam ve yüzlerce il müdürü atayarak oluşturmaktadır. Çok doğal olarak bu denli geniş bir kitlenin merkezden eşgüdümünde yerel yetkililere Ankara'dan müdahale eden merkezi karar vericiler (bakanlar, genel müdürler vb.) de düşünüldüğünde sorunlar yaşamaktadır. Son yıllarda, AB'ne katılım sürecinde, DPT'nin bölge kalkınma ajanslarını yönetim birimleri şeklinde oluşturulması yönündeki çabalarının ardında, bu pratik zorlukları yetkileri desentralize ederek aşmak ve katılımcı/denetleyici bölgesel mekanizmalar oluşturma gerekleri de vardır.

Seçimle iş başına gelen belediye yönetimlerinin beş yılda bir halkın oyu ile ve ayda bir belediye meclislerince denetlendikleri söylenebilir. Ancak, belediye meclisleri, kentsel alanların çeşitli bölümleri, ya da kentsel konuların değişik yönleri konusunda temsile dayanan bir şekilde seçilmemektedir. Örneğin, belediye yönetim sistemi, seçimle görevlendirilen ama özlük hakları açısından devlete bağlı olan ve esasında olabildiğince yerinden yönetim için güçlendirilmesi gereken mahalle yönetimleri (muhtarlıklar) ile ilintilendirilmemiştir. Başkanların görev süreleri içinde halk tarafından doğrudan ve gereğinde ilgili tarafların (örneğin, mahalle gruplarının, sektör sorumlularının vb.) görüşlerini alarak daha duyarlı çalışmaları ve denetlenmeleri için gerekli kurumsal mekanizmalar yoktur⁷.

Bürokratik sistem, varolan mevzuat çerçevesinde bir plana ya da programa dayansın dayanmasın, uygulamadaki hataları dilediğinde sorgulayabilmekte ama özellikle uzun erimli planların uygulanmamasını sorgulamamaktadır. Bu koşullar, zaten zahmetli olan uygulamanın getireceği sorumluluklarından kaçışa neden olmakta, gerekli uygulamalar gereğince ve zamanında yapılamamaktadır. Böylece planlar, bir süre sonra zaman aşımına uğramakta, işe yaramaz hale gelmekte ve bağlayıcı planlar yerine karar esnekliğini tercih eden iktidar değişimlerinde hızla terk edilmektedir.

Türkiye 780 000 km² lik yüzölçümü üzerinde, hala artan 70 milyonluk nüfusu, farklı iklimsel bölgeleri, teröre koz oluşturan bölgelerarası eşitsizlik gerçekleri ve aşırı merkeziyetçi yönetim sisteminin sorunlarına karşın, bölge planlama konusuna gereken önemi vermemiştir. Merkezi yönetim, yetkinin desentralizasyonuna sürekli direnmiş ve sonunda merkeziyetçi kalkınma çabaları tıkanmıştır. Ülke çapında yeni bir yönetsel, mali ve politik yapılanmanın gereği sık sık dile getirilir olmuş ama ülkenin iç dinamikleri bunu sağlayamış ya da izin vermemiştir. Ne yazık ki, bölge planlama, katılım sürecinde AB'nin vereceği fonların kullanımı için

öne sürdüğü ön koşullar arasında yer aldığı için-yani dış dinamiklerin zorlaması nedeniyle- yeniden gündeme girmiştir. Yine de Türkiye'nin bölge planlamanın gündemde olacağı bu yeni dönemde iç dinamiğini harekete geçirerek kendini yeniden tanımlamak ve uygun çözümler geliştirebilmek için bir fırsat olarak değerlendirilmesi mümkündür.

AB DESTEKLİ GAP BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMI

Avrupa Konseyinin 6 Aralık 2000 tarihinde aldığı bir kararla, GAP Bölgesel Kalkınma Programı (Kırsal Kalkınma, KOBİ'ler ve Kültürel Mirası Geliştirme olmak üzere üç bileşen) için toplam 43,5 milyon € hibe verilmesi onaylanmıştır. Bunun ardından, Avrupa Komisyonu ile TC adına lehdar kuruluş olan GAP Bölge Kalkınma İdaresi arasında bir kredi anlaşması imzalanmıştır. İdare'nin Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (AKTD)

ile birlikte hazırladığı ve değerlendirdiği ihaleler sonucunda teknik yardım hizmetlerini üstlenen ilgili Konsorsiyumlar 2003 yılında belirlenmiştir. Program 2007'nin Kasım ayı sonunda kapanacaktır⁸.

GAP BÖLGESİNDE KÜLTÜREL MİRASI GELİŞTİRME PROGRAMI (KMGP)

KMGP, söz konusu genel bölge programı çerçevesinde, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (AKTD) ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin işbirliği ile Çekül Vakfı önderliğinde bir yürütücü Konsorsiyum'un görevlendirdiği, Şanlıurfa'da yerleşik, Teknik Yardım Ekibi tarafından yürütülmekte olan toplam 15 Milyon Euro bütçeli bir programdır. Bu bütçe içinden 12 milyon €'nun başvurusu kabul edilen projelere hibe şeklinde verilmesi, kalan 3 milyon €'nun ise Teknik Yardım hizmetlerini sağlayacak Konsorsiyuma hizmet karşılığı ödemesi öngörülmüştür.

KMGP'nin genel amacı; "GAP Bölgesi'nde kültürel mirası geliştirme girişimlerinin desteklenmesi yoluyla Bölge'de yaşayanların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek" tir. Program'ın hedef kitlesi, Bölgedeki 9 ilde, Ankara ve İstanbul'da bulunan, konuyla ilgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Valilikler, Belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler ve KOBİ'lerdir. 48 aylık süreli Program Mart 2003'de başlatılmış olup Mart 2007'de sona erecektir. KMGP iki ana bileşenden oluşmaktadır:

1) *Hibe Programı*: Bu kapsamda, kültürel mirasın korunarak kültür turizminin teşvik edilmesi amacıyla, GAP bölgesindeki yerel girişimler tarafından teklif edilen projeler arasından seçilenler toplam 12 milyon € tutarındaki hibe bütçesinden desteklenmektedir. 15 Mart 2003’de yapılan teklif çağırısının ardından, Proje tekliflerinin gereğince hazırlanmasına destek olmak amacıyla bölgedeki 6 merkezde 300 kişiye PCM eğitimi ve ayrıca hazırlık aşamasında bulunan 92 projeye “mobil yardım masası” uzmanları aracılığı ile proje teklifi hazırlama eğitimi verilmiştir. 15 Haziran 2004’e kadar teslim alınan 121 teklif başvurusu arasından Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu ve GAP BKİ’nin yaptığı ortak değerlendirme sonucu seçilen 36 proje 13 Aralık 2005 itibariyle hibe yardımı almaya hak kazanmıştır. Eylül 2006 itibariyle bunlardan AKTD ile sözleşmelerini imzalayan 31 adedi uygulama aşamasındaydı. 2 proje tamamlanmış, 3 proje ile sözleşme imzalanmamıştır.

Her bir projenin tamamlanma süresi azami 2 yıldır. Toplam hibenin yaklaşık yarısını inşaat içeren bina restorasyonları ile sokak/meydan iyileştirme niteliğindeki 10 proje kullanmaktadır. Hibenin kalan yarısından ise eğitim, rehberlik, el sanatları, tanıtım, envanter geliştirme ve hijyen konularıyla ilgili 21 proje yararlanmaktadır.

2) *Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP)*: “ Bölge’deki plan ortaklarının, gelecekteki önemli projelerin tespit edilmesi ve yönetilmesine ilişkin mekanizmalar dahil olmak üzere, Bölge’nin kültürel mirasının sürekliliğini hedefleyen Entegre Stratejik Eylem Planı’nın hazırlanmasında yer almasını sağlamak” programın *özel amacını* oluşturmaktadır. Bu kapsamda kültürel mirasın geliştirilmesine yönelik uzun erimli çabaların sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, bölge içindeki ve dışındaki mümkün olan tüm paydaşların katıldığı bir ESEP hazırlanmıştır⁹.

GÜNEYDOĞU ANADOLU KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ PLANI (ESEP)

Ülke alanın %10’unu oluşturan Güneydoğu Anadolu’daki 9 ilde ülke nüfusunun %10 yaşamaktadır. Yüksek doğal nüfus artışının yanı sıra GAP Bölge Kalkınma Projesi’nin sağladığı olanaklar sayesinde, 1985- 2000 yılları arasındaki yıllık nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Bölgenin ülkesel GSMH payı %5, turistik konaklama tesislerindeki payı ise %2’dir. Kişi başına 1186 USD olan GSYİH, en gelişmiş bölge olan Doğu Marmara’nın %36’sı düzeyindedir.

İşsizlik oranı %13 olup, Türkiye ortalamasından (%8) 5 puan ya da %61 daha yüksektir. Türkiye’deki tifo vakalarının %87’sine bu bölgede rastlanmaktadır.

Bölge, Yukarı Mezopotamya’nın bir parçası olup, çok çeşitli uygarlıkları kapsayan bir tarihe ve bilim dünyasının halen kabul ettiği kadarıyla dünyanın en eski yerleşmelerine sahiptir. Geçmişteki uygarlıklar bölgeye, folklorik değerlerden ar-

keolojik varlıklara kadar taşınabilir ve taşınamaz nitelikteki zengin bir kültürel miras bırakmıştır. 2004 yılında bölgedeki tescilli eser sayısı 3646'dır. Uzmanlara göre bu değer varolan ancak henüz ortaya çıkarılmamış, tespiti yapılmamış ve dolayısıyla henüz tescil edilmemişler düşünüldüğünde, olabileceğin çok altındadır. Bölge'deki kültür ve doğal varlıklar yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek büyük bir zenginliğe sahiptir. Ancak güvenlik sorunları, tanıtım yetersizliği ve turistlerin aradığı koşulların yeterince yaratılmamış oluşu bu sektörün gelişimini kısıtlamıştır.

Bölgenin Kültür Turizmindeki Gelişme Potansiyeli

Bölge'nin açık az gelişmişliği ve umudunu sulamaya bağlamış tarım sektörü dışındaki sınırlı kalkınma olanakları karşısında, bir ekonomik sektör olarak turizmin geliştirilmesi özel bir önem arz etmektedir. Bölge'deki Bakanlık ve Belediye belgeli 202 turistik tesisdeki yatak arzı 13.752'dir. Turistlerin bölgedeki ortalama konaklama süresi yabancı turistler için 1,78 gün, yerli turistler için 1,33 gündür. Klasik tur güzergahı önemli taşınmaz kültür varlıklarını içeren Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Diyarbakır ve Adıyaman illerini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Siirt, Şırnak (Cizre) ve Kilis özellikle din turizmi açısından ziyaret edilmektedir. Bölgenin kültür turizmi ana ekseninde, inanç turizmi, kongre turizmi, sağlık turizmi, tarımsal turizm, macera-doğa turizmi alanlarında yüksek bir gelişme potansiyeli vardır.

Plan'ın Yöntemi: Katılımcı Planlama

Kültürel Mirası Geliştirme Programı'nın Teknik Şartnamesi'nde Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP) olarak adlandırılan, ancak çalışma süresi içinde *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı* olarak yeniden adlandırılan bu çalışma, Türkiye'de daha önce denenmemiş bir kapsam ve içeriğe sahip katılımcı bir bölge planlama yöntemini benimsemiş ve uygulamıştır. Bu yöntemin seçilişinde etkili olan ana ölçüt, "hazırlanacak planın uygulanabilirliğini sağlamak" olmuştur.

Bölgede kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi yönündeki çabaları etkinleştirmeyi ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini amaçlayan uzun erimli bir plan oluştururken, her şeyden önce planın ilgili tüm taraflarca "sahiplenilmesi" gerektiği üzerinde durulmuştur. Sahiplenmenin sağlanabilmesinin ön koşulu ise, planla ilgili tüm tarafları yeterince "bilgilendirmektir": yani plancıların, planlarını, planı uygulayacak kuruluşlara ve plandan etkilenen taraflara anlatarak, onlarla tartışarak, ikna ederek ya da ikna edilerek oluşturmaları.

Planlama çalışmaları ve bu amaçla mobilize edilen uzmanların istihdamı öncesinde, teknik şartnamede birkaç cümleden ibaret olan ESEP hazırlanış yöntemi konusunda bir Danışma Kurulu toplantısı yapılmıştır. Bunun pekiştirmek üzere, TYE'nin önerdiği katılımcı yöntemi ayrıntılı olarak anlatan bir anket, adresleri tespit edilebilen yaklaşık 600 potansiyel plan paydaşının görüşüne açılmıştır¹⁰.

Uzmanların bireysel İş Tanımları bu ankete 74 kuruluş temsilcisi tarafından verilen yanıtlar gözetilerek oluşturulmuş ve değişik disiplinlerden gelen 15 kişilik uzmanlar kadrosu Eylül 2004'den itibaren mobilize edilmiştir.

Katılımcılık, gerçekçi bir plan hazırlamanın yanı sıra, Plan'ın her düzeyde sahiplenilmesinin ve böylece uygulamanın güvence altına alınmasının vazgeçilmez ön koşulu olarak, kapsamlı ve yoğun bir biçimde uygulanmıştır. Bu amaçla şu araçlardan yararlanılmıştır:

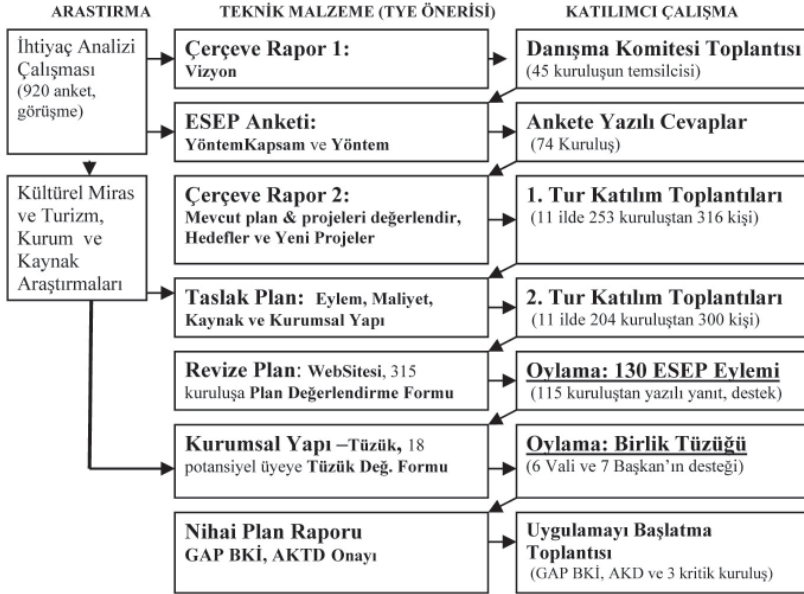
- yoğun anket/yüz yüze görüşme,
- bölge-içi ve dışında ilgili tüm kuruluşlara açık toplantılar,
- plan ortaklarının yazılı görüşleri, plan ortaklarıyla toplantıların düzenlenmesi ve veri toplama konularında fiili işbirliği ve
- güncellenen web sitesi.

Katılımcı süreç aşamalar halinde uygulanmıştır¹¹. TYE her aşamadan önce gerçekleştirdiği araştırmalara dayanarak, yazılı-görsel bir metin/rapor ortaya koymuş ve bunları yaklaşık iki hafta önceden paydaşların görüşüne açmıştır. Bunun ardından iki tur halinde yapılan katılımcı toplantılarda bu metinler tartışılmış, görüşler ayrıntılı olarak kaydedilmiş ve kısa zaman içinde web sitesinde yayınlanmıştır. TYE izleyen aşama için hazırlayacağı metni, bu tartışma kayıtlarından yararlanarak ve gerçekleştirdiği ek araştırmalara dayalı olarak hazırlamıştır.

Planlama çalışmasının başında ve çeşitli aşamalarında daha önce tamamlanmış olan *İhtiyaç Analizi Çalışması*'nin bulgularından önemli ölçüde yararlanılmıştır¹². Katılım toplantılarının önemli bir gündemini oluşturan proje önerilerinin geliştirilmesinde yararlanılmak üzere bölgeye ilişkin öneriler içeren geçmişte hazırlanmış tüm planlama raporları değerlendirilmiştir¹³.

Katılım toplantıları için saptanabilen katılımcılar geniş bir kesimden davet edilmiş, ancak saptanamamışların da olabileceği düşünülerek toplantılar herkese açık olarak düzenlenmiştir. STK temsilcilerinin katılımı olabildiğince desteklenmiştir. Bölgedeki toplantılar katılımcılara yakın olması düşüncesiyle ve herhangi bir ayırım yapılmaksızın 9 il merkezinde düzenlenmiştir. Ayrıca, katılım toplantıları, konunun merkezi yönetim birimleriyle yakın ilişkileri nedeniyle Ankara'da ve ulusal STK ların merkezi durumunda olan İstanbul'da da düzenlenmiştir. Toplantıların en başında, bir vizyon verilerek yasal ve mali olanaklar tanıtılmıştır¹⁴. Toplantılardaki katılımcıların dışında kalan tarafların görüşleri alınmış ve bu amaçla gerektiğinde araştırmalar yapılmıştır. Üretilen tüm rapor, sunuş materyali, toplantı özeti ve plan ortaklarından gelen görüşler herkesin izleyebileceği bir şekilde web sitesinde yayınlanmıştır. Her bir ildeki plan ortaklarının kendi aralarında eşgüdüm sağlayabilmeleri için, üyelerini kendilerinin seçtiği İl Koordinasyon Birimleri oluşturulmuştur. Nihai Plan raporu öncesinde, ESEP'te yer alan eylem planları plan ortaklarına maddeler halinde oylatılmıştır. Benzer şekilde Birlik'e

katılım ve Birlik Tüzüğü oylatılmıştır. Sonuçta ESEP ve Birlik konusunda geniş bir mutabakat sağlanmıştır.

ESEP KATILIMCI SÜRECİNİN ÖNEMLİ AŞAMALARI

Aralık 2003- Temmuz 2005

Vizyon ve Ana Strateji

Katılımcı sürecin başında, hazırlanacak planın vizyonu şu şekilde belirlenmiştir:

- Bölge'nin "Kültür Mirası" korunacak ve gelecek nesillere aktarılacaktır.
- Bölge'nin kalkınmasına katkıda bulunmak üzere, "Kültür Turizmi" geliştirilecektir.

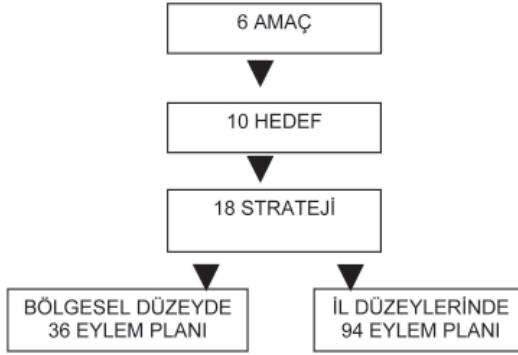
İki boyutu bu vizyon çerçevesinde koruma etkinliklerinde öncelik, "olası GAP Tur Güzergahları" yakın çevresinde yani turistlerin rağbet edeceği alanlardır. Devletin altyapı, sağlık, eğitim vb. yatırımlarında da bu husus özenle gözetilmelidir.

Turizm girişimlerinin hızlandırılması öncelikle güvenli bir ortam yaratılmasına bağlıdır. Öncelikli diğer bir konu bölgedeki hijyen koşullarının iyileştirilmesidir. Bunların yeterli düzeyde sağlanabildiği an geniş çaplı bir tanıtım kampanyası başlatılarak turist girişleri hızlandırılması öngörülmüştür. Turist girişlerinin artışına koşut olarak, özel sektör yatırımları (oteller, lokantalar vb.) hızlanacak ve turizm bölgede önemli bir sektör haline gelecektir. Turizm, Bölge'deki kültürel mirasının

korunarak geliştirilebilmesi ve katma değer yaratabilmesi için önemli bir araçtır. Entegre yaklaşım, Bölge’de kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi arasında öngörülen bu ilişkinin sağlanabilmesi için sağlık, altyapı, eğitim, ulaşım vb. diğer sektörlerle yakın işbirliği zorunluluğundan kaynaklanmaktadır.

Amaçlar, Hedefler, Stratejiler ve Eylem Planları

Bu vizyon doğrultusunda Plan, Bölge ve il düzeylerinde kademeli olarak eylem planlarına dönüştürülen bir genel çerçeve olarak 6 amaç, 10 hedef ve 18 strateji önermektedir. Bunların uzantısı olarak, Plan’da Bölge düzeyinde 36 eylem planı ve her il için sayısı 9-12 arasında değişmek üzere 9 il için toplam 94 eylem planı tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle Plan’da tanımlanan eylem planlarının sayısı toplam 130 adettir.

Eylem Planlarının Yapısı

Plan’daki toplam 130 eylem planının her biri için şu başlıklar altında tanımlamalar içermektedir:

- Konu
- Eylemin tanımı
- Beklenen Sonuçlar
- Bütçe: Maliyet ve Kaynak
- Zamanlama
- Eylem Yönetimi (ana sorumlu ve eylem ortaklarının görevleri)

Eylem Planlarının tümü, bölge merkezinde oluşturulması öngörülen bölgesel sorumlu kuruluş, Kültürel Miras ve Turizm Kalkınma Birliği (KMTKB), tarafından eş güdülecek ve izlenecektir¹⁵. KMTKB, ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği içinde, 24 eylem planının uygulanmasından 1. derecede sorumlu olacaktır. 12 eylem planı kategorisinde ise 1. derecede iller düzeyinde sahiplenme çerçevesinde destek olması öngörülmüştür.

Maliyetler, Kaynaklar

Planda gerçekleştirilmesi hedeflenen eylemlerin toplam maliyeti 63,2 milyon Euro olarak tahmin edilmiştir. Bunun %25'i bölgesel düzeydeki 36 eyleme, kalan %75 ise 9 ildeki 94 eyleme aittir. Zamansal dağılıma bakıldığında, söz konusu 10 yıllık dönem içinde ulaşan ilk altı yıl kaynak ihtiyacının yüksek olacağı dönem olarak belirmektedir. En fazla kaynak ihtiyacı (22 milyon €) ise 2. yılda görülmektedir.

63,2 Milyon €'luk Plan maliyetinin en önemli bölümünün (toplam 28 milyon €-%45) ulusal kamu kaynaklarından finanse edilmesi öngörülmüştür. Bunun; 10,6 Milyon €'sunun (%17) Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden, 17,4 milyon €'sunun (%28) ise diğer kamu kuruluşlarından sağlanabileceği öngörülmüştür. Üyelik katılım payları, uluslar arası kuruluşlardan sağlanacak fonlar ve özel kesimin katkıları diğer kaynakları oluşturmaktadır. Planda söz konusu maliyetler ile kaynaklar arasında kuruluş bazında zamansal eşleştirmeler yapılmıştır.

Uygulamayı İzleme-Değerlendirme-Revizyon

Plan yıllık programlar çerçevesinde uygulanacaktır. Plan'ın uygulamada izlenmesine yönelik olarak bir dizi performans ölçüsü ortaya koyulmuştur. Uygulamada oluşacak duruma göre bu ölçütler kullanılarak yapılacak değerlendirme sonucu Plan her beş yılda bir revize edilebilecektir.

Planın Oylanması

Planın ilk taslak ortaya koyulduktan sonra revize edilmiş olan biçimi web sitesine yüklendikten sonra, 2005 Mayıs ayında Birinci ve İkinci Tur Katılım Toplantıları'ndan herhangi birinde hazır bulunmuş 310 kuruluşa plan değerlendirme formu gönderilmiştir. Bu formlar, Bölge ve İl düzeyindeki tüm eylemlerin başlıklarını teker teker sıralamakta ve her bir eylem konusunda paydaşların görüşünü sormaktaydı. 2005 Haziran ayı sonuna kadar cevap veren 115 kuruluşun tümü Plan'ı desteklediğini belirtmiş, bir bölümü bir ya da daha fazla eylem konusunda düzeltici ya da iyileştirici öneriler sunmuştur. Paydaşlara ait bu değerlendirmelerin tümü, Nihai Plan Raporu'na nasıl yansıtıldıkları konusundaki açıklayıcı notlarla birlikte web sitesinde yayınlanmıştır.

KURUMSAL YAPILANMA

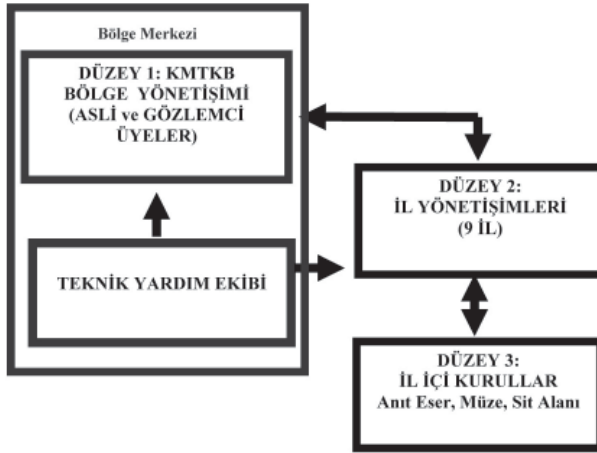
Bilgilendirme yapılarak ve görüş alınarak katılımcı yöntemle oluşturulan bir plan, uygulamada başarı için zorunlu görülmekle birlikte, yeterli değildir. Uygulamada da başarılı olabilmenin diğer bir önemli koşulu planın "kurumsal anlamda da sahiplenilerek gerekli eşgüdüm, izleme ve denetleme mekanizmalarının oluşturulması"dır. Kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi, değişik mekansal/ yönetsel düzeylerde çok sayıda kuruluşun eşgüdümünü ve yönlendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle Plan uygulama sürecinde kaynak yaratılması, gerekli araştırmaların ve projelerin yapılması, uygulamanın izlenme-

si/eşgüdümü/denetimi sorumluluklarını sahiplenecek katılımcı bir kurumsal yapı oluşturabilmek için yoğun çaba harcanmıştır.

Bölge’de her biri katılımcı mekanizmalara sahip olacak üç düzeyli, bir kurumsal yapılanma önerilmiştir:

1. Düzey *Bölgesel Yönetişim*: Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras ve Turizm Kalkınma Birliği - KMTKB
2. Düzey *İl Yönetişimleri*: 9 ilde İl Koordinasyon ve Uygulama Birimleri
3. Düzey *Varlık Yönetişimleri*: Her il içinde gereken sayıda yasada tanımlanmış Alan Yönetimleri, Müze Kurulları ve Anıt Eser Kurulları

ÖNERİLEN KURUMSAL YAPILANMA

GÜNEYDOĞU ANADOLU KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM KALKINMA BİRLİĞİ (KMTKB)

Önerilen kurumsal işbirliğinin en kritik ögesi, Plan’ı bölgesel düzeyde sahiplenecek ve onun uygulanmasını sağlamak üzere iller arası eşgüdümü üstlenecek olan KMTKB’dir. Plan ortaklarının çeşitli aşamalarda verdikleri görüşler gözetilerek önerilen bu yapı, Güneydoğu’daki 9 ilde oluşturulacak eşgüdüm birimleri ile yakın ilişkide ve esas olarak planın uygulanması hedefiyle çalışacak bir bölge örgütüdür: Birliğin tasarımı, yasaların tanıdığı olanaklar çerçevesinde konuyla ilgili ve/veya yetkili tüm tarafların yönetimde etkili kılınabilmesi hedeflenmiştir.

Bölge’deki kamu kuruluşları, belediyeler, sivil toplum örgütleri ve sektör temsilcilerinin bir çatı altında örgütlenmesi, kültürel miras konusunda sahipliliğin

yaratılması, iller arasındaki organizasyonun ve yatırımın geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya deneyimleri ışığında ve yürürlükte bulunan mevzuat sınırları içinde bu amaca en elverişli örgütlenme biçiminin, kalkınma amaçlı bir “yerel yönetimler birliği” olduğu düşünülmüştür¹⁶.

KMTKB tüzük taslağında, Birliğin amacı şöyle belirlenmiştir: “Birlik, Güneydoğu Anadolu’daki tarih, kültür, doğa varlıklarının koruma ilke ve tekniklerine uygun olarak özenle korunup geliştirilmesi, bu varlıkların ulusal ve uluslar arası turizme açılarak, bölgenin kültürel miras koruma turizm açısından bir çekim alanına dönüştürülmesi ve bu yolla sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması amacıyla kurulmuştur.”

Birliğin en üst karar organı olan Birlik Meclisi şu üyelere oluşmaktadır:

Her dönem (iki yılda bir) seçilecek bir Vali başkanlığında çalışacak olan 36 asli üye (9 ilin her birinden Vali, İl Genel Meclisi Üyesi, Belediye Başkanı, Belediye Meclisi Üyesi)

Yeni kabul edilecek üyeler (örneğin, belediyeler, kaymakamlar ve muhtarlar)

Gözlemci üyeler (Tüzük’te adları sıralanan 30’u aşkın STK, merkezi yönetim, üniversiteler ve uluslar arası kuruluş temsilcileri)

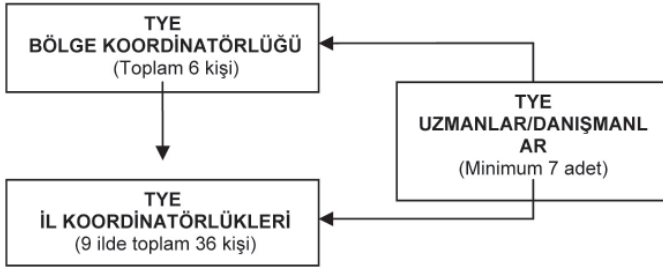
Yeni yürürlüğe giren Mahalli İdareler Birlikleri Yasası ile uyumlu olan ve kamu kaynaklarını kullanabilecek olan Birlik’in karar organı durumundaki Birlik Meclisi’nde, asli üye sıfatıyla sadece kamu kuruluşu mensuplarının oy hakkı vardır. Ancak gözlemci üyeler mecliste hazır bulunabilecek ve görüşlerini dile getirebileceklerdir.

DÜZEY 1: KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM KALKINMA BİRLİĞİ

Birliğin resmi yapısı dışında önemli bir ögesi *Teknik Yardım Ekibi*'dir. Nitelikli işgücü temini için hizmet satın alım ihalesi çerçevesinde devreye sokulması önerilen bu ekibin, hem merkez hem de il düzeylerinde yaklaşık 50 kişilik bir ekip halinde Birlik ile danışman kuruluş arasında yapılacak bir sözleşmesi doğrultusunda görevlendirilmesi öngörülmüştür¹⁷.

KMTKB- Teknik Destek Ekibi

Önerilen kurumsal yapıda, il yönetişimini temsil eden İl *Koordinasyon ve Uygulama Birimleri* Birliğin ve Tüzüğü'nün yasal parçası olmamakla birlikte, Birlik ile yakın işbirliği içinde bulunacaklardır. Vali Başkanlığında ve Teknik Yardım Ekibi İl Koordinatörlüğü'nün sekreteryaya desteği ile toplanacak bu birimlerin 4 üyesi Birlik Meclisi'nde il temsilcileri olarak zaten yer alacaktır (2 Valilik/Özel İdare ve 2 Belediye Başkanı/Belediye Meclisi temsilcisi). Bunların yanı sıra ilgili kamu kuruluşları, meslek odaları, dernek /vakıflar, üniversite ve medya temsilcilerinin katılımıyla ve bölgesel Birlik ile koordineli çalışacak bu birimler, il düzeyindeki kültürel miras ve turizm girişimlerinin – bu arada Düzey 3 olarak tanımlanan Varlık Yönetişimlerinin- ana yönlendiricisi ve denetleyicisi olacaktır.

DÜZEY 2: İL KOORDİNASYON VE UYGULAMA KURULLARI

Vali Başkanlığında, 4 asli meclis üyesinin yanı sıra kültür ve turizm sorumluları:

- İl Kültür Md.
- İl Özel İdare Md.
- Vakıflar Bölge Md.
- Ticaret ve Sanayi Odası,
- Mimar/Şehir Plancıları /İnşaat Müh.Odası yerel şube. veya temsilcilikleri
- İldeki Üniversiteler
- Kültür ve Turizmle ilgili 2 dernek/vakıf
- Yerel Medya'dan 2 temsilci
- Gerekirse İlçelerdeki belediyeler, kaymakam ve muhtarlıklar

BİRLİĞİN KURULUŞU

Kurucular Kurulu'nu oluşturması söz konusu olan 9 Vali ve 9 merkez Belediye Başkanı'na yönelik olarak Mayıs-Haziran 2005'de gerçekleştirilen oylama sonuçları, Plan'ın rehberliğinde bölgedeki kültürel miras ve turizm etkinliklerini koordine etmek üzere önerilen Birlik konusunda yeterli desteğin olduğunu göstermiştir¹⁸.

Birliğin kurucular kurulu toplantısı 18 üyesinden 17 sinin katılımı ile 22 Haziran 2006 günü yapılmıştır. Birlik Tüzük Taslağı görüşülürken yapılan oylama ile Birlik merkezinin ilk iki yıl için Mardin'de olması kararlaştırılmış ve kuruluşun yasal işlemlerini ikmal etmek üzere Mardin Valisi ile onun yanına alacağı kişilerden oluşan bir Girişimci Kurul görevlendirilmiştir. 13 Eylül 2006 gününe kadar 9 ildeki 16 kurucu üyenin temsil ettiği İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi kendi oturumlarında Birlik Tüzüğünü kabul ederek, Birliğe katılım kararlarını resmileştirmişlerdir.

Birliğin kuruluşu, İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine 5 Kasım 2006 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile yasallaştırılmıştır¹⁹.

BAZI SONUÇLAR VE DERSLER

1) Katılımcılık: planlanan yörenin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, benimsenmesi gerek temel bir ilke olmalıdır. ESEP'in geniş bir mutabakat ile tamamlanmış ve KMTKB'nin gönüllü biçimde kurulmuş oluşu, katılımcı çalışmaların az gelişmiş bölgelerde de anlamlı ve başarılı olabileceğini destekleyen bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

2) Örgütsüz Kesim: Özetlenen katılımcılık deneyimi, işin tanımı gereği, örgütlü kesimle (kuruluşlar) kısıtlı kalmıştır. Burada, katılımcılığın ve dayanışmanın zaten daha üstün konumda olan örgütlü kesime sağlayacağı yeni fırsat ve üstünlüklerin, örgütsüzkesimle aradaki eşitsizliği daha da açacağı söylenebilir. Bu eleştiride haklılık vardır. Ancak katılıma örgütlü olan kesimle başlamanın seçeneği, örgütsüz kesimin örgütlenmesini beklemek olamayacağına göre, örgütsüz kesimin de farklı programlarla olabildiğince örgütlenmesi için çaba gösterilmelidir. Bu, kamunun ve örgütlü kesimin önemli görevlerinden biri olmalıdır²⁰.

3) Planlı Uygulamanın Desteklenmesi: Planların öncelikle onları sahiplenen kurum ya da kuruluşlar aracılığı ile uygulanabileceği açıktır. Planlı uygulamayı başarılı kılmanın etkin bir yolu, plan doğrultusunda uygulama yapanların ödüllendirilmesi, teşvik edilmesidir. Plan benimsendikten sonra, plana uygun eylemlere/projelere ayrıcalıklı destek verilmesi başarıyı güvence altına alacaktır. Ne yazık ki KMGP kapsamındaki 12 milyon Euro'luk hibe programı, bu konudaki şartnamenin yetersizliği nedeniyle böyle bir birlikteliği öngörmemiştir. Hibe programı projeleri plan üretilmeden önce başlatılmış, "plana uygunluk" belirleyici olmak bir yana, proje seçim ölçütlerinden biri dahi olamamıştır²¹.

4) AB Hibe Projelerinde Öncelikler: Özellikle az gelişmiş bölgelerde plan ve proje uygulamalarını başarılı kılabilmek için öncelik verilmesi gereken bir konu küçük ve orta büyüklükteki projelerle yerel kapasitenin geliştirilmesi olmalıdır. KMGP kapsamında verilen eğitimlerle ve uygulanan hibe programı projeleriyle bu olabildiğince sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak hibe programının kaynaklarının yaklaşık yarısının teknik şartnamede öngörülenin de ötesinde pahalı inşaatları içeren restorasyon ve renovasyon projelerine yöneltilmesi, programda yarattığı ek yük ve gecikmelerin ötesinde ESEP’te öngörülen çok daha yaygın ve etkili olabilecek kapasite/kurum geliştirme girişimlerini kısıtlamıştır.

5) AB Projelerinde Yabancı Uzmanlar: Bu tür çalışmalarda özellikle yabancı-sı olduğumuz AB prosedürlerini tanıtmak gerekçesiyle yabancı uzman kullanma koşulu getirilmektedir. Standartlarını ve yöntemini yabancıların koyduğu işin ilk aşamalarında (yöntem ve prosedür belirleme) yabancı uzman kullanımı gerçekten de önemlidir. Ancak özellikle çok taraflı ve yerel eşgüdüm gerektiren projelerde iş ilerledikçe dil sorunları ön plana çıkmakta ve sürekli kadrolarda yabancı uzman kullanımı insan kaynakları bütçesinin gereksiz tüketimine yol açmakta, esasen amaçlanması gereken yerel kadroların istihdamını kısıtlamaktadır. Projelerde yabancı uzman kullanımı olabildiğince ilk aşamaya kısıtlamalı, gerekirse zaman içinde kısa dönemli yabancı uzman kullanımına yönelinmelidir.

6) Bölgeleme: Doğru “bölgeleme” bölge planlamanın temelidir. AB ile uyum çalışmaları doğrultusunda yapılan istatistiksel sınıflamaya göre, Güneydoğu Anadolu NUTS1 düzeyinde bir bölge birimidir. Ancak bölge kalkınma ajansları yasasına göre, ajanslar NUTS2 düzeyinde örgütlenecektir. Ülke çapında sayısı 26 olan bu ajansların 3 adedi bölge içinde olacaktır. Oysa Güneydoğu’da tarihsel ve doğal özelliklerin belirleyiciliğinin yanısıra, kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilebilmesi rasyonelleri açısından NUTS1 düzeyi daha anlamlıdır. Örneğin, bölgeyi bir kültür turizmi destinasyonuna dönüştürebilmek için gerekli bölgesel tanıtım NUTS2 düzeyindeki çabalarla yeterince sağlanamaz. Nitekim, bölgede KMTKB ile simgeleştiği üzere, dokuz ili kapsayan NUTS1 düzeyinde gönüllü birliktelik sağlanabilmiş ama yasa zorlamasına karşın, sadece bir-iki ili kapsayan NUTS2 düzeyindeki ajanslar hala oluşturulamamıştır²². Ülke çapında yasayla zorlanan NUTS2 düzeyindeki kurumsal yapılanmanın bu yasanın kendi hedefleri açısından bile ciddi bir biçimde tartışılmasında yarar vardır.

7) Yeni Kurumsal Yapılanmanın Desteklenmesi: Kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilebilmesi için bölge, il ve varlıklar olmak üzere üç düzeyli yönetim yapılanması öneren ESEP uygulaması, bölge düzeyinde işlev görecektir. KMTKB’nin kuruluşu ile başlamıştır. Birliğin bundan sonra, yeni tamamlanmış bir uzun erimli bir planın yol göstericiliğinde, gereğince örgütlenmesi, kaynaklarını güçlendirmesi ve illerle dayanışma içinde uygulamayı yönlendirmesi beklenmektedir. Ancak bu Birliğin uygulamada başarılı olabilmesi için özellikle ilk yıllarında desteklenmesi gerekmektedir²³.

8) Yönetişim için Yasal Çerçevelerin Geliştirilmesi: Birlik yapısının ve Tüzüğünün tasarımı geçerli mevzuat sınırları içinde yapıldığından, yönetim kurgusunda kamu kuruluşları ötesindeki katılım boyutu sınırlı kalmıştır. Mahalli idare birliklerinde asli üye olamayan sivil kuruluşların ve merkezi yönetimin önemli birimlerinin katılımı, karar organı olan Birlik Meclisi bünyesinde gözlemci üyelik sıfatı ile sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece, sınırlı da olsa önemi büyük olan sivil katılımın yanı sıra, merkezi yönetim ile de bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. İcra organı (Encümen) yapılanmasında ise gözlemci üyelik yoktur. Kuşkusuz, mevzuatın değiştirilmesi seçeneğinin kullanılabilirdiği bir ortamda farklı ve daha doğru düzenlemeler yapılabilir. Örneğin, iller arası eşgüdüm gerektiren bölgesel yapılanmalarda mahalli idareler yasasındaki gibi merkezi yönetimin girişinin engellenmesi ve dolayısıyla bölge yönetimlerinde dönüşümlü valilik sisteminin zorlanması yerine, merkezi yönetimin atayacağı “bölge valileri” aracılığı ile bölgedeki iller arasındaki eşgüdümün sağlanması daha doğru bir çözüm olarak görülmektedir²⁴.

Günümüzde “eyaletçilik” ya da “bölgecilik” paranoyası gibi nedenlerle yapılmayan bir tartışma, Türkiye’nin NUTS1 düzeyi gibi sayısı Ankara’nın daha kolay eşgüdebileceği 10-15 arasında “işlevsel bölge” temelinde; idari, mali ve politik sistemini katılımcı bir yöntemle yeniden nasıl yapılandırılabileceğidir.

9) Çok Sektörlü Birlik: İş tanımı nedeniyle kültürel miras ve turizm sektörüyle sınırlı olarak oluşturulan birlik yapısı, istenirse, kurulları konuya göre şekillendirilerek NUTS1 düzeyinde çok sektörlü bir bölge örgütü haline dönüştürülebilir. Bu durum, illerle eşgüdüm içinde çalışacak katılımcı, güçlü ve kalıcı bir bölge valiliği kavramını ve dahası kamu yönetim sistemimizin yönetim ilkeleri çerçevesinde baştan aşağı ve aşağıdan yukarı yeniden nasıl örgütlenebileceği konusunu çağırıştırılmaktadır. AB ve/veya DPT zorlaması nedeniyle 26 alt-bölgede bölge kalkınma ajansları oluşturma girişimleri başlamışken, daha az sayıda ama daha güçlü bölge ve il yönetimleri arayışlarının tümünden dışlanmaması, en azından bölge kalkınma ajansları uygulamalarına koşut olarak denenmesi gerekir.

KMTKB, Güneydoğu’da kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi çabalarına ivme kazandırma potansiyelinin yanı sıra, Türkiye’nin idari, mali ve politik yapısının yeniden düzenlenmesi sürecinde de değerlendirilebilecek boyutları olan bir deneyimdir.

NOTLAR

1. Yazarın buradaki görüş ve yorumları tümüyle kişisel olup, diğer hiçbir kişi ya da kuruluşun görüşlerini yansıttığı şeklinde değerlendirilemez.
2. Avrupa Komisyonu finansmanı ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi işbirliği ile GAP Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında 2003-2006 arasında yürütülen planlama çalışması:

Teknik Yardım Ekibi ve Plan Ortakları (2005) *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı* (Entegre Stratejik Eylem Planı-ESEP) *Nihai Rapor, Cilt1: Ana Rapor, Cilt 2: Ekler*, Şanlıurfa: Fotokopi çoğaltma. (Rapora ve planlama süreci boyunca üretilen çeşitli belgelere şu web adreslerinden erişilebilir: www.gapculturalheritage.com veya www.gapkulturelmiras.com)

3. Örneğin, Doğu Marmara, Antalya, Çukurova, Zonguldak- Bartın- Karabük bölge planlama çalışmaları ve Dünya Bankası kredisiyle yürütülmüş olan Erzurum, Çorum-Çankırı kırsal kalkınma projeleri. Kurumsallaşma açısından, 1989’da kurulan ve Türkiye’nin tek bölgesel örgütü diyebileceğimiz GAP Bölge Kalkınma İdaresi dünyanın en büyük bölge kalkınma projelerinden biri olarak kabul edilen Güneydoğu Anadolu Projesi’nin eşgüdümü ihtiyacından kaynaklanan bir istisnadır. Ancak, GAP BKİ, bölge illerinde örgütlenmek yerine, ağırlıklı Ankara’da konumlanmış ve adeta bir merkez kuruluşu gibi işlev görmeyi yeğlemiştir.

4. 19 Ocak 2005’de Başbakan imzasıyla Kanun ve Kararlar Genel Müdürlüğü tarafından TBMM Başkanlığına sunulan “*Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı*”, “Gerekçe” bölümü-Sayfa 13.

5. ESEP Nihai Plan Raporu’nun 2. cildindeki EK 13 bu araştırma sonuçlarının ayrıntılı dökümünü vermektedir.

6. İktidardaki siyasi parti ya da partilerin yatırımları (uzun erimli kalkınma planlarıyla çelişse de) kendi programlarına göre yönlendirmeleri alışıl gelmiş bir davranıştır. Bunun yanı sıra, iktidar içinde bir bakanın, milletvekilinin ya da üst düzey bürokratin yatırımlarda “kendi yöresini” kayırması da hoşgörüsüyle karşılanabilmektedir. Güç dengelerinin belirleyici olduğu bir ortamda becerikli ve atik olanların pastadan koparabildikleri en büyük payı kendi yörelerine yöneltmesi, “her ilde üniversite”, “her ilde havalanı” ve “her ilçenin il olması” vb. popülist girişimler kısıtlı kaynakları verimli ve etkin kullanma ilkesiyle çelişmektedir. Örneğin, az gelişmişlik sorunlarını aşamayan Güneydoğu’daki 9 ilden 6’sında havaalanı yapılmıştır. GAP Bölge Kalkınma Planı’da bu bölgedeki tek uluslar arası havalimanı olarak önerilmiş olan Şanlıurfa Havalimanı 150 milyon dolar ödeneğini %75 gerçekleştirme düzeyinde tüketmiştir. Boyutu ve işlevselliği çok tartışmalı bu sözde bölgesel havalimanı inşaatı daha tamamlanmamışken, Gaziantep havalimanını 30 milyon dolara tevsi edilerek 2006 içinde uluslar arası seferlere açılmıştır. Bu arada, Diyarbakır havalimanının uluslar arası havalimanına dönüştürülmesi çabaları sürdürülmektedir.

7. Üst düzeylerde planlamanın başarısı tabandan gelen sağlam bir örgütlenme sayesinde güvence altına alınabilir. Türkiye’de tek parselde katılımcı bina yönetimleri Kat Mülkiyeti Kanunu daire sahipliği çerçevesinde bir şekilde vardır. Çok parselli adalar ya da sokakların yönetimi ise hiç yoktur. Esasında işlevsel olabilecek mahalle muhtarlıkları çok sınırlı yetkilere sahiptir. Muhtarlıkların, alt kademede sokak- konut/işyeri birimleriyle üst kademede ise ilçe belediyeleri ile kurumsal/katılımcı ilişkileri kurulmamıştır.

8. Teknik Yardım Ekibinin süresi 24 Mart 2007’de sona ermektedir ancak hibeden yararlanan proje uygulamaları 30 Kasım 2007’ye kadar süreceğinden Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu’nun görevlendireceği başka bir ekip tarafından izlenecektir.

9. Kasım 2003’de başlatılan ve Ekim 2005’de tamamlanan çalışmanın Nihai Raporu, yaklaşık 800 sayfalık iki ciltten oluşmaktadır. Kasım 2006’da GAP BKİ ve AKTD tarafından onaylanan rapor 2006 programın web sitesinde yayınlanmasının yanı sıra, sayısı 500’ü aşan plan ortağı, medya kuruluşu, üniversite ve kütüphaneye Nisan 2006’da basılı kopya ve/veya CD olarak dağıtılmıştır.

10. Bölge yeterince tanınmadan olabildiğince geniş bir kesime açılabilme için oluşturulan yaklaşık 600 adresli liste daha sonra gerçekleştirilen çalışmalarla 350 adet “ilgili” adrese indi-

rilmiştir. Katılım toplantılarına çağrılar, “plan ortakları ya da paydaşlar” olarak benimsenen bu ikinci listedeki kuruluşlara yapılmıştır.

11. Nihai Plan Raporu’nun 2. cildinde yer alan EK1 izlenen katılımcı yöntemin ayrıntılı anlatımını vermektedir.

12. Erkal Keçe ve Nil Ayhan (Temmuz 2004) *Needs Assessment Survey Phase II Report*, Şanlıurfa, (çoğaltma)

13. Bunların arasında DPT’nin -AB işbirliği için hazırladığı Ön Ulusal Kalkınma Planı ile 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gaziantep ve Şanlıurfa il gelişme planları, GAP BKİ tarafından basılmış bölgeye ait kalkınma planı ile kültür turizm ilintili raporlar ve Turizm Bakanlığının bölge için yaptırdığı turizm master planı bulunmaktadır.

14. Burada özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığının öncülüğünde son yıllarda çıkarılan yasalar da, kültürel mirası koruma konusunda sağlanan yeni olanaklar tanıtılmaya çalışılmıştır.

15. Eylem planları bölge ve her bir il için ayrı ayrı olmak üzere 10 bölüm halinde Nihai Plan Raporu’nun ilk cildi içinde tanımlanmıştır.

16. *Nihai Rapor*, EK 20 diğer ülkelerle ilgili kurumsal yapılanma araştırması sonuçlarını, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde ne tür örgütlenmelerin düşünülebileceğini ve önerilen birliğin tasarımında gözetilen hususları ayrıntılı olarak vermektedir. Tüzüğün tasarımında Çekül Vakfı önderliğinde oluşturulmuş olan Tarihi Kentler Birliği ve Kelkit Havzası Birliği deneyimlerinden de yararlanılmıştır.

17. Teknik Yardım Ekibi’nin bir hizmet satınalma ihalesi çerçevesinde görevlendirilmesi, birliğin tanımlanmış hedeflerle çalışan nitelikli eleman kullanabilmesi ve ücret, yolluk vb. kısıtları olan memurlardan oluşan klasik bir kamu kuruluşu haline dönüşmemesi için geliştirilmiş bir formüldür.

18. Birlik oylaması, aynı dönemde yapılan plan oylamasından farklı olarak, ekinde Birlik Tüzük Taslağı verilen ayrı formlarla gerçekleştirilmiştir. Olası 18 kurucu üyenin ekteki taslak tüzük çerçevesinde önerilen birliğe katılıp katılmayacakları ve eğer katılmayacaklar ise nedeni sorulmuştur. 13 olası üyeden (6 Vali, 7 Belediye başkanı) cevap alınmıştır. Red ya da red anlamında cevap veren bir Vali ve bir Belediye Başkanı dışında kalan 11 üye katılım niyet belgesini bizzat imzalamıştır.

19. Batman ve Şanlıurfa belediyeleri Birliğe katılmamışlardır. Mayıs-Haziran 2005 döneminde yapılan oylamada katılım niyetini beyan etmiş olan Batman Belediyesi’nin katılmama gerekçesi bilinmemektedir. Şanlıurfa Belediyesi’nin katılmama gerekçesi ise 22 Haziran tarihli kurucular toplantısında TYE tarafından önerilen, tüm üyeler ve İçişleri Bakanlığı temsilcilerinin huzunda kesinleştirilen Tüzük metnindeki 2. Maddenin bu toplantı sonrasında üyekeruculara danışılmaksızın değiştirilmiş oluşudur. Eski biçimde üyelerin yarısının istemesi halinde Birlik merkezi iki yılda bir başka il’e taşınabiliyordu. Son anda yapılan değişiklikle gerekli çoğunluk, tüzük değişikliği için de gerekli olan, 2/3 oranına çıkarıldı. Bu koşulda, Kurucular Kurulu toplantısında yapılan oylamada görüldüğü gibi, Şırnak, Siirt, Batman’ın coğrafik olarak kendilerine en yakın aday ili desteklemesi durumunda, Birlik merkezinin gelecekte Diyarbakır veya Mardin’den başka bir yere taşınması olasılığı zayıf görünmektedir. Mardin Valiliği söz konusu değişikliğin Mardin’i kayırmak için yapılmadığını, İçişleri Bakanlığını nca gerekli görüldüğünü belirtmiştir.

20. KMGP kapsamında yapılan proje teklifi çağrılarında en fazla başvuru bölgenin en örgütlü ve en refah kenti olan Gaziantep’ten gelmiş, hibeden de en fazla bu kent yararlanmıştır. Anlaşılabildiği kadarıyla Türkiye çapında bölge kalkınma ajanslarına DPT aracılığı ile kullanılacak

olan AB fonlarının en önemli bölümü, bu konuda daha hızlı ve etkin olarak örgütlenecek olan batıdaki iller tarafından kullanılabilir. Bu durum, bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmayı öngören devlet politikamız ve yine aynı nedenle bölge ajanslarının oluşumunu ön koşul olarak getirdiğini belirten AB'nin politikalarıyla çelişecektir.

21. Bu, uygulamadaki projelerin ESEP'e aykırı olduğu anlamına gelmemelidir. Aksine bu projelerin önemli bir bölümü ESEP kapsamında da uygundur. Ama plana uygunluk önemli bir seçim ölçütü olsaydı, teklif süresinde plan konusunda bilinçlenme çok artabilir, verilen hibelerle öncelikli proje uygulamaları hızla başlatılabilirdi. Özünde sürdürülebilirliği hedefleyen KMGP'nin, ESEP doğrultusunda oluşturduğu ve bu açıdan varlığı son derece elzem olan KMTKB'ne bile, bütçede kullanılmayan kaynak mevcut iken, herhangi bir finans desteği sağlayamadan kapanmak zorunda kalması ilginç bir durumdur.

22. Bölgeselleşmenin karşıtı olarak, 1990'lı yıllarda politik ya da populist nedenlerle başlayan "ilçeleri ile dönüştürme süreci" sonunda il sayısı 67 den 81'e çıkarılmıştır. Bu il parçalamaları, yerleşik merkezîyetçi anlayışla, Valilik sisteminin yaygınlaştırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Şimdi Ajans yasası ile bunlar ortada bilimsel bir bölgeleme çalışması ve gönüllü katılım olmaksızın, sayıları yalnızca iki ilden bile oluşabilen NUTS2 birimlerinde, dönüşümlü valilik esasıyla gruplanmaya çalışılmaktadır.

23. Birliğin yasallaşmasının hemen ardından, Kasım ayı içinde, ESEP'te tanımlanan ilk iki eylemin -kültür mirasının hızla taranması ve kapsamlı bir envanter geliştirilmesi- uygulanabilmesi düşüncesiyle elinde atıl fonlar olduğu bilinen AKTD'na GAP BKİ eşgüdümünde Türkiye Bilimler Akademisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ortaklığında, Birlik'in ana yararlanıcı olarak öngörüldüğü bir başvuru hazırlığı yapılmış ancak geciken başvuru AB mali programının 30 Kasım'da kapanacağı gerekçesiyle AKTD tarafından işleme koyulmamıştır.

24. Kuşkusuz, burada kastedilen geçmişte yalnızca olağanüstü durumlarda denenmiş olan türde ve merkezi yönetimin güvenlik nedenleriyle oluşturduğu, katılımcı olmayan ve sadece merkeze sorumlu bir bölge valiliği değildir.

TÜRKİYE’DE BÖLGE PLANI UYGULAMASINDA AKTÖRLER, KURUMSAL YAPILAR VE YHGP’YE REFERANSLA OLASI GÜÇ POZİSYONLARI ÜZERİNDE TARTIŞMALAR

Akın ATAUZ

Bağımsız Uzman

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi üzerinde çalışıyorum fakat bugün sizinle tartışmak istediğim konu Yeşilirmak Projesi’yle ilgili bilgilerimi, edindiğim deneyimi kullanan bir tartışma çerçevesi hazırlamak ama doğrudan Yeşilirmak Projesi’yle ilgili bir tartışma yapmak istemiyorum. Çünkü bu o kadar geniş ve benim için o kadar zor olacaktı ki 15 dakika içine sığdırılamayacak kadar büyük bir iş. Ben şöyle bir şey yapmak istiyorum. Türkiye’de mevcut durumu dikkate alacak olursak yani toplumsal özelliklerimiz, kültürel özelliklerimiz, mevcut kurumlarımız çerçevesinde, yasalar çerçevesinde yönetişimci bir yaklaşımla bölgesel bir planın gerçekleşmesiyle ilgili neler düşünebiliriz? Bununla ilgili edindiğim deneyimleri paylaşmak ve tartışmaya açmak istiyorum.

Öncelikle ben bölge planını, bütün mekânsal içerikli planlar için konuşabiliriz; şöyle tanımlasak yeterli olur diye düşünüyorum; çok sayıda karmaşık ögesi olan mekânsal bir birim için çok boyutlu öngörüler, sistemleştirilmiş ve düzenlenmiş öngörüler ya da teklifler yapmaktan ibaret bir çalışma diye tanımlıyorum bölge planını. Bölge planını yani bu gelecek ön görüşünü, stratejik bir planlama yaklaşımıyla yapmak istiyorsanız eğer, o zaman mümkün olduğu kadar bu planı ilgilendiren tarafların tamamının tartışmasına elverişli bir zemin üzerinde, onlarla yapılan müzakerelere dayanarak bir gelecek ön görüşü için yol haritası çizmek ve bu yol haritasını mümkün olduğu kadar ayrıntılandırmadan ama sadece bunun kritik noktalarını, boğum noktalarını, stratejik noktalarını gözetken ama tamamını kontrol etmek iddiası olmayan bir planlama yaklaşımı olarak tanımlayabiliriz.

Şöyle bir benzetme yapabilirim; benim önerdiğim bölge planı tam su üzerine yazılmış bir metin gibidir ve geleceğin belirlenmesinde hiçbir iddiası olmaması gerekir çünkü söylediğim gibi çok ögeli, çok kapsamlı ve çok uzun vadeli bir gelecek öngörüsünün içinde her şeyi belirleyen bir yapıyı düşünemiyorum. Düşünebilirimsem bunun son derece otoriter ve demokratik olmayan bir yapı olmasından

başka bir çare de olmayacaktır. Bu nedenle planı, demin bahsettiğim o bölgedeki ilgili tarafların gelecek üzerinde birlikte düşünmeye başlayabilecekleri bir zemin olarak düşünüyorum ve mutlaka uygulanmaya başladığı andan başlayarak değişecektir. Plan uygulandığı sürece belki bambaşka bir nitelik kazanacaktır ama bu o müzakerelere, tartışmalara, tarafların ve dünyanın bakış açılarının değişmesine ve dünyanın değişmesine dayalı bir dönüşüm olacak. Bu durumda bir plan var mı diye sorabilirsiniz kuşkusuz. Bir plan bence var ama bu plan sıkı bir şekilde ve katı bir şekilde geleceği tanımlamaya kalkmayan, akılcı bir şekilde değişimleri sürekli olarak entegre etmeye ve o değişimlere göre ve değişen taleplere ve ihtiyaçlara göre yeniden biçimlenmesi öngörülmüş kaba bir düzenleme diye bakabiliriz. Kabalığı, demin söylediğim sadece stratejik noktaları ve düğümleri dikkate almasından, bütün ayrıntıları dikkate almamasından ötürü kaba diyorum. Ama onun dışında çok dikkatli düşünülmüş, çok iyi incelenmiş, o ayrıntıların neler olabileceği ve bu olasılıklar üzerindeki hesapların mümkün olduğu kadar derinlemesine yapmayı başarmış ama bunları dikte etmeyen, planın içine hatta koymayan, ama ne olabileceği hakkında tahminleri geri planında zengin bir şekilde bir besleme kaynağı olarak barındıran bir yaklaşım.

Böyle stratejik bir bölge planında yönetim nasıl bir kavram olabilir diye baktığımızda; yönetimi de tarafların mümkün olduğu kadar otoriter olmayan ve birbirlerinin ne demek istediğini anlamaya çalışan ve adil karar verebilme çabası içinde olduğu bir süreç olarak tanımlıyorum. Bu tarafların neler olabileceğine birazcık benim kendi edindiğim deneyim çerçevesinde gireceğim. Tabii ki bu tarafları tanımlayınca böyle birbirini anlamaya çalışan ve adil tarafların güçlerine dayalı olmaksızın adil bir şekilde kararlarına yönelmeyi başaran süreç olarak yönetimi tanımladığımızda, uygulanması son derece zor bir süreç gibi duruyor ama bence mümkün olmayan bir şey değil. Bunun Türkiye için özellikle çok büyük sınırları var, engelleri var, güçlükleri var ama bunları bilirsek belki daha kolay aşabilecek hale gelebiliriz.

Birazcık bu taraflar neler olabilir bir bölge planlaması çerçevesinde diye düşüncelerimi söylemek istiyorum yani bu oyundaki aktörleri nasıl tanımlayabiliriz? Her bölge planında mutlaka söz konusu olacaktır, uluslar arası kuruluşlar, çünkü bunlar fon veriyor olabilirler, çeşitli nedenlerle kuralların bir kısmını, standartların bir kısmını belirliyor olabilirler, uluslar arası kuruluşlar olacaktır. Merkezi yönetimin birçok ajanı bu aktörlerin içinde mutlaka yer alacak, bu bir bölge planı olsa bile. Merkez kendisi olarak girebilir, merkezi yönetimin taşradaki uzantıları olarak girebilir, daha hani özel bölgesel müdürlükleri olan yapılar var, DSİ gibi, Orman müdürlükleri gibi, bunlar olabilir. Bölgede merkezi yönetim güçlü bir şekilde var. Yerel örgütler kuşkusuz olacak, yerel örgütlerin içinde şimdi yasası çıktığına göre Kalkınma Ajansını önemli bir aktör olarak saymam gerekiyor ama belediyeler ve belediyelerin kendi aralarında oluşturduğu birleşme örüntüleri ve il özel idareleri ve onların aralarında oluşturdukları birleşme örüntüleri de yerel aktörlerin en

önemli kısmı. Bunların şimdiye kadar bahsettiğim yani uluslar arası kuruluşlar dışındakiler kamu kesimini oluşturuyor aktörlerin.

Buna bir şey daha eklemem gerekiyor; çünkü onun önemli olduğunu düşünüyorum, bu güne kadar hiç operasyonel olarak planlarımızın bir parçası olarak kullanamadığımız halde köy yönetimleri ve mahalle yönetimlerinin, muhtarlıkların planın, öyle tanımlandığı için öyle söylüyorum, kamu bölümünde yer alan aktörlerden birisi olarak düşünmemiz lazım. Özellikle kırsal kalkınma projelerinde bu çok eğer köy muhtarlıklarıyla iş birliği, yönetişimci iş birlikleri kurmayı başarabilirsek önemli olacağını düşünüyorum.

Yine yerel olan ve olmayan bilgi üretim birimleri var, bölgesel planı etkileyebilecek aktörler arasında, bunlar tabii ki yerel üniversiteler geliyor başta ama sadece bundan ibaret değil. Yerel üniversitelerden ve yüksek okullardan başka araştırma kuruluşları var. Bu araştırma kuruluşlarının bağımsız olanı ya da özel sektöre ait olanına ben henüz hiç rastlamadım belki İstanbul tarafında vardır. Ama bunlar devletin kendi özel yasasıyla kurulmuş araştırma kuruluşları var TÜİK gibi olabilir, TÜBİTAK olabilir, TÜBA’nın yok ama İGEME gibi kuruluşlar, bunlar özel bir alana özgü araştırmaları yapan kuruluşlar. Bu araştırmaların sağlayacağı verilere dayanmak için onları birer aktör olarak mutlaka düşünmemiz gerekir. Burada belki üniversiteyi de bir kamu kuruluşu olarak düşünebilirsiniz ama bundan sonra bahsedeceklerim özel sektör ya da girişimciler diyebileceğimiz grup ile sivil toplumun kendisiyle ilgili aktörler olacak.

Bu girişimci gruptaki aktörleri sınıflandırırken şöyle bakmayı yeğliyorum. Tabii ki girişimcilerin kendisi var ama girişimcilerin kendisi çeşitli biçimlerde örgütlenmiş olarak bölge planının içindeki tartışmaya katılan aktörlerden birisi olarak tanımlanmalı. Çünkü bağımsız bir girişimcinin zaten böyle bir tartışmada yer alabilmesi çok zor, sivil toplum için daha da zor. Burada bir kere yerel kamu kuruluşu niteliğindeki örgütleri var; bunlar ticaret ve sanayi odaları, bunlar güçlü birer aktör olarak, bölgenin geleceğiyle ilgili tartışmaya giren bir grup. Bir kısmı ticaret, bir kısmı sanayiyle ilgilenen, bir de küçük üreticileri ilgilendiren örgütlenmeler var. Bu örgütlenmeler de esnaf ve sanatkâr örgütlenmeleri, onlar da birer birlik oluşturuyor ve bölgede, il düzeyinde güçlü birer aktör olarak ortaya çıkıyorlar.

Bunun dışındaki birlikler var. Bu birlikleri keşfetmeyi çok daha önemli görüyorum, özellikle bölgenin kırsal alandaki kalkınmaları için. Bunlar yasayla kurulmuş mahalli birlikler. Bu mahalli birlikler kırsal gelişme birlikleri olabilir, sulama birlikleri olabilir, altyapı, çevre, turizmle ilgili birlikler olabilir. Bu birlikler Türkiye’de nasıl çalışıyor, ne işe yarıyorlar ve bir gelecek perspektifinin kurulmasında ve yeni bir geleceğin oluşmasında ne kadar işlevsel oluyorlar konusundaki araştırma belki yok denecek kadar az ya da yok. Bunların işlevlerinin ve Türkiye’nin gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi ve o potansiyelden elde edilebilecek yararların neler olabileceği konusundaki araştırmamız çok sınırlı ve çok fazla bir şey bilmiyoruz ama bunlar üzerinde durmalıyız bence.

Bir de kooperatif birlikleri var. Benim çalıştığım bölgede mesela Panko-birlik, Fisko-birlik, Karadeniz-birlik çok önemli. Bunların dışında iş adamlarının kurdukları dernekler var. Bunlar son derece aktif ve ticaret ve sanayi odaları kadar etkili hatta daha fazla etkili olan örgütler. Bunlar TÜSİAD'ın il düzeyinde kurulmuş olan örnekleri. İş adamları dernekleri var. Bir de bunların genç iş adamları dernekleri türleri var. Bunlar ciddi birer aktör, bölgenin gelişmesinde mutlaka söz sahibi olan, olması gereken ciddi aktörler. Bunları kar amacı gütmeyen ama özel sektörün gelişmesinin önünü açabilecek aktörler olarak tanımlıyorum.

Pek üzerinde durmadığımız, işlevlerinin neler olduğu ve gelişmeyi nasıl etkileyebilecekleri konusundaki literatürün Türkiye'de benim izleyebildiğim kadarıyla sıfır olduğu özel üretim bölgelerinin yönetimleri var. Bunlar mesela OSB yönetimleri, Ankara'da bunun ne kadar güçlü olduğunu ben hayretle keşfettim. Muhtemelen benim bölgede de güçlü olabildiği alanlar vardır. Fazla bilgim yok bu konuda. OSB yönetimleri, KSS yönetimleri, Serbest bölgelerin yönetimleri, Organize Besi Bölgeleri var, henüz benim çalıştığım bölgede yok ama olması planlanmış. Bölgenin geleceğinin kurulmasındaki aktörlerin içinde mutlaka yer alması gereken ve çeşitli açılardan sadece üretim açısından değil, belki üretimin hazırlandığı eğitimler, çevreyle etkisi vs. açısından da mutlaka önemsenmesi gereken kurumlar.

Bir grubu daha ekleyeceğim özel sektör diyebileceğim grubun içine; sendikalar. Sendikalar istihdamın örgütlenmiş ve dolayısıyla üretimin nasıl olacağı, olmayacağı, bunun pazarlığının, fiyatlanmasının vs. üzerindeki tartışmalara katılan bir grup olarak bir sivil toplum örgütü olarak değil, bu grubun içinde yer almasının daha anlamlı olacağını düşünüyorum ama bu tartışılabilir bir konu kuşkusuz.

Bunun dışında bir de yerel sivil toplum bloğu var. Bu yerel sivil toplum bloğunun içinde düşünebileceğimiz birçok dernekleri gördüğümüz gibi bir önceki özel sektör bloğunun içine koymayı tercih ettim. Ama klasik olarak bildiğimiz dernekler ve vakıflar var. Bunlar çeşitli alanlarda uzmanlaşmış; kadın hakları olabilir, insan hakları olabilir, çevre olabilir, özürlülerle ilgili toplumsal dayanışma, yoksulluk vs. ile ilgili birçok vakıf ya da dernek biçiminde örgütlenmiş yapılar olabilir. Bu aktörler ne yazık ki henüz güçlü değiller. Yerel olarak çok güçlü değiller ama Türkiye çapında bu tür aktörlerin oldukça güçlenmiş olanları var ve bu güçlenmiş aktörler bazen bölgelerde de çalışmalar yapabiliyorlar. Mesela tarihi kentler birliği diyelim benim çalıştığım bölgede etkin aktör olarak ortaya çıkabiliyor. Bu tür merkezi olan ya da yerel olan dernek ya da vakıf türü örgütler var. Bunun dışında bildiğiniz tabii ki meslek odaları var her ilde. Mühendislik, planlama ve mimarlıkla ilgili meslek odaları var. Tıpla ilgili, tabiplikle ilgili meslek odaları var. Hukukla ilgili barolar gibi meslek odaları var. Bunlar oldukça iyi organize olmuş, tabanlarını oldukça geniş bir şekilde kapsamış ve onları programlı bir şekilde çalıştırmaya hazırlıklı ve daha yetkin kuruluşlar. Bir de deminki sendikalardan ayırdım, yasal açıdan örgütlenme güçlükleri olduğu için, sendika gibi

çalışan meslek dernekleri var. Bunlar mesela öğretmen dernekleri, ya da hemşire dernekleri, sağlıkçı derneklerini vs. bu grupta düşünebiliriz.

Bir bölge ve bunun içinde yönetişimci bir müzakere sürecinden geçilerek bölgenin stratejik amacını tartışabileceğimiz bu kadar çok aktörün, tabii ki çeşitli farklı konularda bunların hepsi her zaman bir araya gelecek değil ama bu kadar farklı aktörün birlikte nasıl davranabileceğini keşfederek suyun üzerine yazılmış dediğim bir bölge planını yapmak ve uygulamak zorundasınız. Bunun için Türkiye’de kalkınma ajansının yasa tasarısından başlayan bir süreç var. Ama yasa işte bu çok aktörlü ve suyun üzerine yazılmış dediğim çünkü uygulanırken izleme-değerlendirme süreçlerinin sistematik olarak yürütüldüğü bir anlayışla geliştirilerek başkalaşan bir stratejik bölge planının nasıl uygulanacağı açısından elimizdeki tek araç bugün iyi tanımlanmış olduğunu düşündüğüm tek araç kalkınma ajansı. Benim okuyabildiğim kadarıyla ne yazık ki bu çoğulcu yapının yönetişimci bir biçimde hem bölge planının yapılması aşamasında, hem uygulanması aşamasında, hem izleme ve değerlendirme süreçlerinin tanımlanarak onun bölge planının dönüşümü, yenilenmesi ve başkalaşması açısından elverişli bir çerçeve sunmak bakımından son derece dar ve yeterli olmaktan uzak bir konumda. Bunu birazcık daha ayrıntılı olarak tartışabilmeyi umuyordum ama yazacağım galiba sadece. Son söz olarak şunu söyleyebiliriz, bütün bu süreci tanımlayan gelişmelerin içinde ne yazık ki bir aktör olarak bölge plancısından bahsetmedim çünkü gerçekte bölge plancılarının Türkiye’de yok diyebileceğimiz kadar az ve sıfıra yakın bir etkisi var. Oysa bu aktörlerin içinde bölge plancısını da bir aktör olarak sayabilmeyi tercih ederdim. Bölgenin geleceğinin kurulmasındaki aktörler arasında onun müzakereci süreçteki konumunu da tartışabilecek bir yapı olsun isterdim ama ne yazık ki Türkiye’nin ne kültürel, ne yasal ne de toplumsal yapısı buna el vermiyor.

YEREL EKONOMİK KALKINMA MODELİ OLARAK GAP-GİDEM PROJESİ

Meral SAYIN

GAP Girişimciliği Destekleme Merkezi

Özet

Bu bildirinin amacı, kısaca GİDEM olarak anılan ve GAP Bölgesi'nde Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'da kurulu bulunan Girişimci Destekleme Merkezlerini ülkemizin özellikle az gelişmiş bölgeleri için tasarlanacak yerel ekonomik kalkınma programları için bir model olarak takdim etmektir.

Ekonomik kalkınma, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesidir ve "girişimciliğin geliştirilmesi", 1990'ların başından itibaren iş dünyasının gelişmesi, istihdama katkısı vasıtasıyla toplumda refaha doğru anahtar rol oynamıştır. Bu süreçte yerel hükümetler başta olmak üzere tüm yerel aktörler yatırımların ve istihdamın gelişmesi gibi ekonomik kalkınmayı tetikleyen konularda önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Bunun neticesinde yerel kalkınmada özel önem kazanan girişimcilik, "kalkınmanın da motoru" olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Avrupa Komisyonu'nun ülkemizde ilk defa uygulamaya koyduğu bölgesel desteklerden AB – GAP Bölgesel Kalkınma Programı'nın bir bileşeni olarak GİDEM Projesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından yürütülmekte olup, GAP Bölgesi'nde girişimciliğin geliştirilmesini iki yoldan sağlamaktadır; (i) Mevcut ve potansiyel girişimcilere yönelik iş geliştirme hizmetleri (danışmanlık, tavsiye, eğitim ve bilgilendirme gibi) yoluyla, (ii) Sektörel sivil toplum kuruluşları için küresel ölçekte rekabet avantajına sahip sektörlerin rekabet gücünü geliştirmeyi hedefleyerek tasarlanmış "Sektörel Fırsat Pencereleeri" yoluyla.

Yerel ekonomik kalkınma metodolojisi olarak "kümelenme yaklaşımı", bu metodolojinin gerektirdiği başarı ölçütleri göz önünde bulundurularak "Sektörel Fırsat Pencereleeri"nin bir bölümünde uygulanmıştır.

GİDEM kümelenme programı aşağıda belirtilen sektörlerde ve ilgili illerde yaklaşık iki yıl önce başlatılmış olup halen devam ettirilmektedir;

- *Tekstil ve hazır giyim; Adıyaman,*
- *Organik tarıma dayalı ürünler; Şanlıurfa,*
- *Mermer işleme; Diyarbakır,*
- *Gıda ürünleri (un, irmik, makarna gibi); Mardin,*

Bu illerin hepsinde de kümelenme yaklaşımının birinci aşamasını oluşturan küme haritalama çalışması tamamlanmıştır. Kümelenmenin ikinci aşamasını oluşturan küme geliştirme çalışmasında sadece Adıyaman'da oldukça yol katedilmiştir. Bunun yanı sıra, Mardin ve Şanlıurfa'da küme geliştirme henüz yeni başlatılmış olmasına karşın Diyarbakır'da da küme geliştirmeye temel teşkil eden çalışmalar halen devam ettirilmektedir.

Kümelenme yaklaşımı uygulanırken, projenin ana hedeflerine ulaşılmasında temel başarı göstergeleri anahtar rolü oynamaktadır; (i) Yerel oyuncu sayısının yeterliliği, (ii) Yerel yönetim prensiplerinin uygulanma düzeyi, (iii) Yerelin kendi içerisinde veya ulusal aktörler ile kurduğu işbirlikleri ve ortaklıklar. Bunun yanı sıra, kümelenme metodolojisinin her yörenin kendine özgü sosyokültürel yapısına uyarlanarak yürütülmesi gerektiği de deneyimler neticesinde belirlenmiştir.

Gerek işletmelere sağlanan iş geliştirme hizmetleri gerek yerel ekonomik kalkınma programı kapsamındaki sektörel fırsat pencereleri ve ilgili kümelenme programında yürütülen hizmetlerin etkisi, "Gelire Dayalı Ekonomik Etki Analizi" yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun neticesinde projenin başlangıcından 2006 yıl sonuna kadar geçen süreçte yerel hasılaya yaklaşık 14,3 milyon € civarında katkı sağlandığı ve bunun da yine yaklaşık % 330 civarında bir etkiye tekabül ettiği belirlenmiştir.

Bu bağlamda GİDEM Ofislerinin gerek iş geliştirme hizmetleri gerek yerel ekonomik kalkınma ile ilgili faaliyetlerini kapsayan tasarının özellikle az gelişmiş yörelerimiz için uygun bir "yerel ekonomik kalkınma" modeli olduğu düşünülmektedir. Buna ilave olarak, önümüzdeki yıllarda özellikle bahse konu yörelerde kurulacak "Bölgesel Kalkınma Ajansları" ya da "Yatırım Destek Ofisleri" için örnek teşkil etmesi ve deneyimlerinden istifade edilmesi gerektiği kanaati taşınmaktadır.

GİRİŞ

GİDEM (Girişimci Destekleme Merkezleri) Projesi, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) Başkanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından işbirliği içerisinde yürütülen bir KOBİ geliştirme projesidir. Projenin temel hedefi; Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin'de yer alan hizmet ofisleri üzerinden mevcut ve potansiyel girişimcilerin idari, operasyonel ve girişimcilik kapasitelerinin geliştirilmesi olup, bu çerçevede söz konusu hizmet ofisleri üzerinden hedef kitleye eğitim, tavsiye, danışmanlık ve bilgilendirme olarak anılan iş geliştirme hizmetleri sunulmaktadır. Bunlara paralel olarak her ilin potansiyel sektörlerine göre "sektörel fırsat penceresi" olarak anılan yerel ekonomik kalkınmaya yönelik faaliyetler de yürütülmektedir. 2002 yılında başlatılan projenin beklenen çıktıları; hizmet verilen illerde satışların, ihracatın, istihdamın artırılması ile verimliliğin yükseltilmesini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra projenin beş yıl süresince Bölgede, özellikle hizmet ofislerinin bulunduğu illerde KOBİ geliştirme ve yerel ekonomik kalkınma faaliyetleri bağlamında bir model oluşturması da beklenen çıktılar arasında yer almaktadır. GİDEM Projesinin, yönetim ve koordinasyon birimi Ankara'da oluşturularak gerek projenin tarafları olan Avrupa Komisyonu, GAP BKİ Başkanlığı ve BMKP ile, gerek, KOBİ'ler ile ilgili ulusal boyutta hizmet veren KOSGEB, TOBB gibi kuruluşların yanı sıra diğer ilgili kamu kuruluşları ve sivil toplum

kuruluşları ile koordinasyon ve bilgi alışverişinin sağlıklı yürütülmesi öngörülmüştür.

Proje kapsamındaki gerek iş geliştirme hizmetleri gerek yerel ekonomik kalkınma faaliyetlerinin tasarımı, çağımızın yerel ekonomik kalkınma yaklaşımının gerektirdiği, örneğin kümelenme metodolojisi, yerel yönetim gibi hususlar göz önünde bulundurulmuştur.

Bu bildiri öncelikle çağımızın yerel ekonomik kalkınmaya yönelik yaklaşımı ile ilgili hususlara ve ardından bu bakış açısı ile GİDEM hizmet tasarımına değinilmektedir. Daha sonra girişimciliğin geliştirilmesinden yola çıkarak yerel ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi yönünde yürütülen projelerden ve bu hizmetlerin yerel hasıla oluşumuna katkısından bahsedilmektedir. Bunların ardından Bölgede yaşanan deneyimleri de kapsayan “sonuç ve değerlendirmeler” bölümünde ise, özellikle az gelişmiş bölgelerde kurulacak kalkınma birimleri için tasarlanması gereken özgün model hakkında görüş ve önerilere yer verilmektedir.

GİRİŞİMCİLİK ve YEREL EKONOMİK KALKINMA

1990’lardan sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinin işletmelerde etkin kullanımı, yüksek verimlilik artışı ve özellikle inovasyona yönelik ya da daha genelde yüksek katma değerli alanlarda faaliyet gösteren girişimcilerin, yatırımların ve istihdamın gelişmesine buldukları katkı ile yerel ekonomik kalkınmada motor görevi gördüğü gözlenmektedir. Şüphesiz aynı dönemde ademi merkezîyetçi yönetim anlayışının hakimiyet kazanmasının da bu sürecin gelişimine katkısı bulunmaktadır. Buna paralel olarak yerel kalkınmada kamu, özel sektör ve sivil toplum üçlüsünün kalkınmanın temel aktörleri rolünü üstlendiği de görülmektedir.

Çağımızda özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak ortaya konulan kalkınma ve yerel ekonomik kalkınma ile ilgili yaklaşımlar çerçevesinde “kalkınma, yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkartma çabası” şeklinde kabul edilmektedir. Bu bağlamda, “kalkınmanın yerelin kaynaklarının akıl ve gönül birlikteliğine dayalı kararlı bağlılıklar ile harekete geçirilmesi ve değerlendirilmesi”nin önemi ve ayrıca, “girişimciliğin kalkınmanın motoru” olduğu konusu da vurgulanmaktadır.

Günümüzde rekabet kalkınma için en önemli kavram halini almıştır. Bu kapsamda ülkeler arası rekabet, ülkelerin güçlü olduğu sektörlerin rekabet gücünün yükseltilmesi, bir başka ifade ile sektörlerin küresel rekabeti yoluyla gerçekleşmektedir.

Bir ülke rekabet avantajı elde edebileceği ve güçlü olduğu sektörleri;

- maliyet avantajı,
- üründe farklılık, ayırt edici özellikler ile ön plana çıkartarak, küresel ölçekte sektörel rekabet avantajına sahip olmaktadır.

OECD ve Dünya Bankasının yerel kalkınma ile ilgili çalışma raporlarında da değinildiği üzere yerel kalkınmada temel başarı unsurları;

- Yerel kalkınmada rol alan tüm aktörlerin kaynaklarının işbirliği içerisinde harekete geçirilmesi,
- Stratejik planlama sürecinin yürütülmesi ve yerel aktörlerin kalkınma stratejisini oluşturan sektör geliştirme programlarında mutabakat sağlanması,
- Yatırımcılar için “iş dostu çevre”nin oluşturulması gibi konuları kapsamaktadır.

Diğer taraftan ortak proje bazında ise;

- Yerel kalkınma için ortak amaç ve hedef belirlenmesi,
- Farklı sektörleri temsil eden paydaşların kalkınma girişimine katılımcı olarak dahil edilmesi,
- Her paydaşın rolü, sorumluluğu ve kaynak katkısının netleştirilmesi,
- Problem çözmeye işbirliği içerisinde yaklaşılması,
- Ortak hedefler için ortak anlayış ile harekete geçilmesi konuları önem kazanmaktadır.

Bunların yanı sıra, yine aynı bilgi kaynakları “yerel kalkınma stratejisinde bölgenin rekabet avantajı taşıdığı bir alanda inovasyona yönelik üretimin teşviki ile bilgi temelli altyapının oluşturulmasının önemi”ne değinerek;

- Gayrimenkul projeleri olarak anılan bilim parkları ve teknoparkların teşviki,
- Kümelenme projelerinin desteklenmesi,
- Sanayi ve AR+GE ilişkilerinin güçlendirilmesini vurgulamaktadır.

Yerel kalkınmada başarı için uygulanması gereken programlar ise;

- Yerel altyapının geliştirilmesi,
- Sosyal altyapının tesisi,
- İş ortamı için uygun alanların tesisi,
- Girişimciler için mevzuat ortamının sadeleştirilmesi,
- Yatırımların önünü açmak üzere sektör geliştirme programlarının uygulanması,
- Yatırım promosyon faaliyetlerinin uygulanması olarak belirtilmektedir.

Dolayısı ile, son yıllarda girişimcilik ile ilgili geliştirme ve destekleme programları yerel ekonomik kalkınma programlarının içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Bu bağlamda, GİDEM Projesinin gerek işletme geliştirme, gerek yerel ekonomik kalkınma programları da birbirlerini tamamlayacak şekilde tasarlanmış ve uygulama gerçekleştirilmiştir.

GİDEM HİZMETLERİ ve YEREL EKONOMİK KALKINMA PROGRAMI

GİDEM Projesi kapsamında, çağdaş yerel ekonomik kalkınma anlayışının, yukarıda bahsedilen gereklilikleri göz önünde bulundurularak yaklaşık 3 yıl önce “Sektörel Fırsat Pencereleri” adı ile bir program geliştirilmiştir. Bu programın amacı, “her ilde rekabet avantajı taşıyan sektörlerin geliştirilmesi çalışmalarının yürütülmesi ve böylece global rekabet için söz konusu sektörlerde bir takım fırsat pencerelerinin açılmasına imkan sağlanması” olarak belirlenmiştir.

GAP-GİDEM Projesi kapsamında GİDEM hizmet ofislerinin yer aldığı aşağıda belirtilen illerde yine aşağıda belirtilen sektör veya faaliyet alanlarında rekabet avantajı geliştirme ile ilgili çalışmalar yürütülmüştür;

- a) Adıyaman;
 - Tekstil ve hazır giyim sektörü,
 - Sarımsak ve türevleri üretim sektörü
- b) Mardin;
 - Gümüş telkari işlemeciliği sektörü
 - Ev şarabı üretim sektörü
 - Gıda sektörü (özellikle, makarna, bulgur, irmik, v.b.)
- c) Diyarbakır;
 - Dicle Üniversitesinde Girişimcilik Merkezi kurulması faaliyeti,
 - Mermer işleme sektörü
 - Kadın girişimciliği geliştirme faaliyeti
- d) Şanlıurfa;
 - Organik tarıma dayalı sanayi geliştirme sektörü
 - Tıbbi ve aromatik bitki ve türevleri sektörü
 - Güneş enerjisi ile kurutulmuş gıda sektörü

Sektörel fırsat pencereleri çalışmalarında kalkınma için yeterli sayıda yerel paydaş bulunması ve yerel paydaşlar arası işbirliğine yatkınlık gibi hususlar başarı düzeylerini etkileyen hususlar olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun üzerine her ilde başarı göstergesi daha üst seviyede olan sektörel fırsat pencerelerinde çağımızın “yerel ekonomik kalkınma metodolojisi” olarak kabul edilen “kümeleme” yaklaşımının uygulanmasına karar verilmiştir.

Kümelenme yaklaşımında bilindiği üzere, temel felsefe, “sektörel değer zincirinde yer alan ve sektörde birbirleriyle girdi ve çıktı ilişkisinde bulunan tüm mal ve hizmet üreten kurum ve kuruluşların belli bir coğrafi mekanda toplanması ve böylece toplam katma değer söz konusu mekanda oluşumuna katkı sağlamalarının temin edilmesi”dir.

GİDEM Projesi kapsamında 2004 yılı ortalarında geliştirilen kümelenme programını iki aşamadan oluşmaktadır;

- (i) Küme Analizi (Sektörün mevcut durumunun tespiti),
- (ii) Küme Geliştirme (Sektörün küresel rekabet gücünün geliştirilmesi)

GİDEM ofislerinin yer aldığı illerde kümelenme yaklaşımının izlendiği sektörler aşağıda belirtildiği gibidir;

- Adıyaman; Tekstil/Hazır Giyim Sektörü,
- Mardin; Gıda (makarna, bulgur, irmik, v.b.) sektörü,
- Diyarbakır; Mermer işleme sektörü,
- Şanlıurfa; Organik tarıma dayalı sanayi sektörü

KÜMELENME ÇALIŞMALARI

Adıyaman Kümelenme Programı

Adıyaman kümelenme programının amacı; Adıyaman odaklı olmak üzere, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Diyarbakır gibi illeri içerisine alan bir coğrafi alanda tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren ve birbirleriyle girdi ve çıktı ilişkisinde bulunan tüm oyuncuların bu coğrafi alanda yığılmalarının ve böylece toplam katma değerini bu bölgede oluşturarak bölgenin refah artışına katkı sağlamalarının temini olarak belirlenmiştir.

On yıllık bir perspektifte bu programın vizyonu, halen Marmara ve civarında faaliyet gösteren emek yoğun tekstil ve hazır giyim sektörü ile ilgili üreticilerin global rekabet koşulları çerçevesinde, ülkemizde üretilen pamuğun %60'lık bölümüne sahip GAP bölgesine kayacağı, Marmara ve civarının yine global rekabet koşullarında bu sektörün yerine, katma değeri yüksek sektörlerde faaliyet göstereceği hususunu kapsamaktadır.

Adıyaman kümelenme programının katılımcıları; Valilik, Belediye, Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası, Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim sektörünün iş adamları ve bunların oluşturduğu dernek ile Adıyaman Üniversitesi Tekstil ve Hazır Giyim Meslek Yüksek Okuludur. Bu program GAP-GİDEM'in sekreteryası ve URAK (Uluslararası Rekabet Araştırma Merkezi Derneği)'nin danışmanlığında halen devam etmektedir.

Adıyaman küme analizi aşamasında bir başka ifade ile küme haritası çıkartılması aşamasında yukarıda değinilen coğrafi mekanda 120 adet tekstil ve hazır giyim tesisi ziyaret edilerek söz konusu kuruluşlar arası iletişimin düzeyini belirlemeye yönelik bir soru formu eşliğinde mülakat yapılmıştır. Bunun neticesinde Adıyaman tekstil ve hazır giyim küme haritası oluşturulmuştur. Değer zincirinde yer alması gereken eksik oyuncular belirlenmiştir, örneğin; iplik, boyama, baskı, aksesuar üretimi, makine imalatçısı, v.b. Bu çalışma 2004 yılı sonunda tamamlanmış olup, küme geliştirme aşamasına geçilebilmesi için "Adıyaman Küme Geliştirme Komitesi"nin kurulmasına karar verilmiştir.

Adıyaman Küme Geliştirme Komitesi, sektörü temsil eden on beş kişiden oluşarak Şubat 2005’de kurulmuştur. Geçtiğimiz bir buçuk yıl boyunca yaklaşık iki ayda bir olmak üzere sürekli toplanan komite, aşağıda yer alan ve dokuz ana başlıkta anılan toplam 38 adet sektör geliştirme projelerini üretmiş ve her bir proje için sorumlu olarak bir yerel paydaş belirlenmiştir;

1. Adıyaman’da altyapı (hava alanı, yol, sulama ve enerji) imkanlarının geliştirilmesi,
2. İş gücü yeteneğinin KOSGEB, Çıraklık Okulu, ve ATEM (Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Eğitim Merkezi) gibi imkanlar ile geliştirilmesi,
3. Tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ulusal ve uluslar arası pazarlarda tanıtım imkanlarının geliştirilmesi,
4. OSB ile ilgili işlemlerde stratejik veya operasyonel düzeyde tekstil ve hazır giyim ürünlerine öncelik verilmesi,
5. Adıyaman’da bu sektörde girişimciliği geliştirmek üzere eksik oyuncular için elverişli yatırım ortamının tesisi ve yatırım promosyon faaliyetleri yapılması,
6. Adıyaman’da sosyal çevrenin, sanatsal faaliyet kurumlarının, otellerin, lokantaların tesisi ile geliştirilmesi,
7. Adıyaman kümelenme komitesinin faaliyet ve çalışmalarını tanıtan Web sayfasının ve sektörün aktörleri arasında e-posta iletişim platformunun oluşturulması,
8. Adıyaman Üniversitesi Tekstil ve Hazır Giyim Meslek Yüksek Okulunun imkanları ve çalışmaları ile sektörün ihtiyaçları ve çalışmaları arasında bütünlük sağlanması
9. Adıyaman Kümelenme Komitesinin hukuki kimlik kazanması ve kümelenmenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını teminen bu programın sekreteryasını üstlenmesidir.

Yukarıda listelenen projelerden bir bölümü kısa vadeli, bir bölümü orta vadeli ve bir bölümü de uzun vadeli faaliyetleri kapsamakta olup, kümelenme komitesi bu projelerin gerçekleştirilmesi ve finansmanına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Diğer taraftan GİDEM Ekibi bu projelerden Avrupa Komisyonunun finanse etme imkanı olanları belirleyerek bunların AB proje formatı şekline dönüştürülmesini temin etmiş ve bunlara ilişkin AB veya başka finansman kaynaklarından mali destek arayışı çalışmalarını devam ettirmektedir.

Adıyaman tekstil ve hazır giyim küme geliştirme programının önemli bir bölümünü de projeler listesinde yer alan yatırım promosyonu faaliyetleri oluşturmaktadır.

Bu kapsamda GİDEM Ekibi tarafından yöreye yatırımcı çekilmesini teminen sektörün ulusal ölçekte hizmet veren İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri) ve TGSD (Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği) gibi sivil toplum kuruluşu niteliğindeki kuruluşları ile çeşitli işbirliği programları geliştirilmiştir.

Adıyaman tekstil ve hazır giyim küme geliştirme programının önemli bir çıktısı da “yerel kümelenme komitesi”nin sivil toplum kimliği kazanarak dernekleşmesine katkı sağlanmasıdır. Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme Derneği yaklaşık üç ay önce kurularak halen GİDEM’in yürüttüğü; sektörün geliştirilmesi ile ilgili programların yürütülmesini, sektörün yerel sahibi olarak üstlenmeye başlamıştır. Küme geliştirme komitesi bazı özel hazır giyim ürünlerine ilişkin İstanbul, Denizli, Çankırı illeri ile Adıyaman ilinde maliyet araştırması yürütülmesini sağlayarak karşılaştırmalı maliyet analizi çalışmasının yürütülmesini temin etmiştir. Bunun neticesinde özellikle verimlilik konusundan kaynaklanarak maliyetlerin yükseldiği belirlenmiş ve işletmelerde verimlilik yükseltilmesine yönelik bir program başlatılmıştır. Buna paralel olarak ihracat amaçlı verimlilik artırma programı olan “uluslararasılaştırma programı” da bazı işletmelerde uygulanarak verimlilik artışı ve ihracata yönelme sağlanmıştır. Yine bunların tamamlayıcısı olarak Valilik, Belediye ve KOSGEB ile birlikte kurulan Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Merkezi (ATEM)’nde bilgi ve beceri artırma eğitimleri verilmiştir. Bu eğitimler bazı işletmelerde “iş başı eğitim” yöntemi ile pekiştirilerek verimlilikte işgücünden kaynaklanan eksiklik ve açık giderilmeye çalışılmıştır.

Adıyaman kümelenme çalışmasında gerek yeterli oyuncu sayısına ulaşılabilmesi, gerek işbirliğine daha yatkın bir sosyo-kültürel yapının olması gibi nedenler ile diğer illerde yürütülen kümelenme çalışmalarına göre daha hızlı yol kat edilebilmiştir.

Adıyaman Tekstil ve Kümelenme Derneğinin, GİDEM’in halen koordinasyon ve sekreteryasını yürüttüğü “küme geliştirme” projesini, projenin tamamlanma dönemine yaklaşık altı ay kala tümüyle üstlenmesi ve sektörün yerel ölçekteki sahibi olarak devam ettirmesi planlanmaktadır.

ŞANLIURFA KÜMELENME PROGRAMI

Benzer bakış açısı ile Şanlıurfa merkezli olmak üzere yürütülen organik tarıma dayalı sanayi ürünlerinin geliştirilmesi kümeleme çalışmasında temin/tedarik zincirinde yer alan 60 kuruluş ile mülakat yapılmış ve bunların sektörde ana oyuncu olarak rol aldığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizin Şanlıurfa’da sahip olduğu organik topraklar ve buna dayalı ürün üretebilme potansiyelinin, kümeleme metodolojisi sayesinde, küresel rekabet avantajına dönüştürülmesini temin etmektir. Nihai olarak Türkiye’nin, dünya çapında “organik ürün alanında önder” ülke haline getirilmesi hedeflenmektedir. Organik tarım kümelenme çalışmasında birinci aşamayı oluşturan “küme analiz” faaliyetleri tamamlanmıştır. Sektör ile ilgili yeterli oyuncu sayısında sıkıntı çekilmesi sebebi ile küme geliştir-

me aşamasına henüz başlanabilmiştir. Ancak buna paralel olarak bir taraftan da, sektörün ana oyuncularını olarak tanımlanan üreticiler arasında bilinçlendirme ve farkındalık yaratılması ve böylece oyuncu sayısının artırılması ile ilgili faaliyetlere devam edilmektedir.

Halen “Şanlıurfa’da organik tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi” adı ile yürütülen bu çalışma kapsamında ülkemizin bu alanda gelişmiş bazı illerine iş gezileri düzenlenerek bilinç yükseltme programları yürütülmüştür. Ayrıca yurt dışından bu konuda ihtisaslaşmış deneyimli uzmanlar getirilerek yerelde bazı ekim ve dikim işlemleri ile konuya ilişkin bilinç yükseltilmesine ve kapasite geliştirilmesine katkıda bulunulmuştur. Aynı çalışma kapsamında yaklaşık bir ay önce kurulan “Organik Tarımı Geliştirme Yerel Komitesi”, kamu kesiminden Tarım İl Müdürlüğü, KOSGEB ve GAP-BKİ yetkililerinden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra üç adet sivil toplum kuruluşu temsilcisi ile sekiz adet üretici konumunda iş adamı da komitede sektörü temsilen yer almaktadır. Yaklaşık iki ayda bir düzenli toplantıyı planlayan bu platform, bu sektörün geliştirilmesine yönelik öncelikle, kısa orta ve uzun vadeli hedef ve bunlara bağlı aktivite planının hazırlanmasını öngörmektedir.

Bu projenin önemli bir çıktısı da Şanlıurfa merkezli olarak kurulan “GAP-EKODER (Ekolojik Tarım Derneği)” isimli derneğin kuruluşudur. GAP-EKODER konu ile ilgili olarak bölgede kapasite yükseltilmesini hedefleyen çeşitli toplantılar düzenlemiş ve çeşitli yayınların üretilmesine katkıda bulunmuştur.

GİDEM tarafından başlatılan ve bir seviyeye getirilen bu projenin, aynen Adıyaman örneğinde de değinildiği üzere, sektörün yereldeki sahibi olarak kurulan sivil toplum kuruluşu GAP-EKODER’e GİDEM projesinin tamamlanmasına yaklaşık altı ay kala, işlevlerinin devredilmesi planlanmaktadır.

MARDİN GIDA SEKTÖRÜ GELİŞİM STRATEJİLERİ PROGRAMI

Bu programın amacı, “Mardin ili öncelikli olmak üzere genelde GAP Bölgesi’nin, gıda ve bağlı alt sektörlerinin bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte etkinliğinin artırılmasına ve bu alanda öncü bir rol oynamasına katkıda bulunulması” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede gıda sektöründe Mardin odaklı olmak üzere, Diyarbakır, Batman, Gaziantep ve Şanlıurfa’yı da içine alacak şekilde oluşan ekonomik alanın rekabet avantajını yükseltmek üzere, sektörün ithalat durumu ve ihracat imkanları ile tehdit unsuru taşıyan hususları ve fırsatları analiz edilerek, yerel ekonomik kalkınmayı tetikleyecek kısa, orta ve uzun dönemli planlar ve gelişme stratejileri ortaya konmuştur.

Programın ilk aşamasında öncelikle birincil ve ikincil verilerin ışığında mevcut durumun analizi yapılmış ve ardından sektörün ilgili paydaşlarının oldukça fazla düzeyde katılımının sağlandığı bir toplantıda sektörün zayıf ve kuvvetli yönleri ile, fırsat ve tehdit taşıyan yönleri tartışılmıştır. Bu sürecin sonunda elde edilen

bulgular ile kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ve bunlara bağlı aktiviteleri ortaya koyan bir yol haritası ortaya konmuştur.

Bunu takip eden süreçte, bu yol haritasının aktivitelerini gerçekleştirmek üzere sorumlu kuruluşları tespit etme ve görevlendirmeyi sağlamak üzere özel sektör, kamu ve sivil toplum temsilcilerinin yer aldığı “Gıda Platformu”nun oluşturulmasına karar verilmiştir. İlk dönemde bu platformun sekreteryasını GİDEM’in yürütmesi karara bağlanmış ancak ilerleyen dönemlerde bu görevi sektör temsil eden bir sivil toplum kuruluşuna devretmesi planlanmıştır. Bu kapsamda söz konusu platform düzenli olarak ayda ya da bir buçuk ayda bir toplanarak sektör geliştirme stratejilerinin gerçekleştirilmesinin takipçiliğini yapacaktır.

DİYARBAKIR KÜMELENME PROGRAMI

Diyarbakır merkezli olarak, yürütülen “mermer kümeleme çalışması”nın amacı da, ülkemizin mermer sektöründe küresel rekabet avantajını yakalaması ile ilgilidir. Burada da yine, tüm üretici ve tüketicilerin işbirliği içerisinde bir araya gelerek, sektörün küresel rekabet avantajının elde edilmesini teminen kendi aralarında işbirliği ve sinerji ortamını oluşturmaları gerekmektedir. Halen sektörde, küme geliştirme programının uygulanmasını sağlayacak yeterli oyuncunun yer almaması nedeni ile GİDEM Ekibi tarafından sektörde bilinçlendirme ve kapasite yükseltme programları devam ettirilmektedir.

İŞ GELİŞTİRME HİZMETLERİ VE SEKTÖREL FIRSAT PENCERELERİ YA DA KÜMELENME PROGRAMINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Yukarıdaki bölümlerde değinildiği üzere KOBİ Geliştirme hizmetleri; bir taraftan işletmelere bireysel bazda sağlanan iş geliştirme hizmetleri yoluyla yürütülmüş, diğer taraftan bireysel KOBİ’leri grup olarak temsil eden sivil toplum kuruluşları ile tasarlanan işbirliği programları vasıtasıyla sürdürülmüştür.

İşletmelere sağlanan iş geliştirme hizmetleri bazında yapılan değerlendirmelerin neticesinde, özellikle “planlı, teşhis ve tedavi” amaçlı hizmetlerden verim alınabildiği ve başarı öyküleri oluşturulabildiği belirlenmiştir.

Diğer taraftan “yerel ekonomik kalkınma modeli” olarak tasarlanan “Sektörel Fırsat Pencere” ve bunların bir kısmında uygulanan “Kümelenme Yaklaşımı” çerçevesindeki deneyimlere ilişkin değerlendirmeler aşağıda özetlendiği şekildedir;

- “Sektörel Fırsat Pencere” ve “Kümelenme Programı”nda ilgili tüm sektörlerin paydaşları mümkün olduğunca sürece dahil edilmiştir,
- Yerel kalkınma için “kararlı yerel işbirlikleri ve bağlılıklar” en güçlü olarak Adıyaman Kümelenme programında elde edilmiştir,

- Ortak kalkınma hedefine yönelik ortak anlayış sağlansa da “kaynakların birlikte harekete geçirilmesi” eyleminde zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır,
- Her paydaşın rolü ve sorumluluğu net olmasına karşın zaman içerisinde bazı anlaşmazlıklar ile karşılaşmıştır,
- Yerelde, “Kalkınma Süreci”nin yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkarma çabası olduğu” hususunda henüz net bir anlayış oluşturulamamıştır (daha çok Devletin görevi olarak algılanmakta!),
- Bu aşamada, gelişmiş batı ülkelerinin deneyimlerinden istifade ederek, öncelikle söz konusu anlayışın oluşması yönünde aşama kaydedilmesini sağlayacak eylemler ile “kalkınma süreci”nin başlatılması gerekmektedir.

GİDEM HİZMETLERİ VE EKONOMİK ETKİ ANALİZİ

GİDEM ofislerinin yer aldığı illerde hedef kitleye sunulan hizmetlerin etkisini belirlemek amacıyla, yılda iki defa olmak üzere, hizmetlerin neticesi ile ilgili olarak bir soru formu üzerinden telefon veya yüz yüze görüşmeler ile mülakat yürütülmektedir. Söz konusu soru formu GİDEM hizmetlerinin işletmelerde, satışların, ihracatın, verimliliğin ve istihdamın yükselmesine hangi ölçüde katkı sağlandığını belirlemeyi hedeflemektedir.

Söz konusu görüşmeler neticesi elde edilen veriler “Gelire Dayalı Ekonomik Etki Analizi” yöntemi ile değerlendirilerek yerel hasılaya sağlanan katkı belirlenmeye çalışılmaktadır. Ekonomik etki analizi çalışmasında temel veri olarak yararlanılan etki parametrelerinin değerleri 2002-2006 dönemi için ve dört il ile ilgili olarak aşağıda verildiği gibidir;

Sabit yatırım;	31,5 milyon €,
Satışlar;	58,6 milyon €,
İhracat;	8,4 milyon €,
Ek istihdam;	1638 kişi.

Toplam harcamanın 4,3 Milyon €, olarak belirlendiği projede, yukarıdaki verilerin ışığında toplam hasıla; 14,3 Milyon € civarında tahmin edilmiş olup, bu kapsamda GİDEM hizmetlerinin ekonomik etkisinin % 330 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programı (2002 - 2007)’nin KOBİ Geliştirme Bileşeni olarak planlanan GİDEM projesinde, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa’da kurulu bulunan Girişimci Destekleme Merkezleri üzerinden sağlanan iş geliştirme hizmetleri ile işletmelerde satışların, ihracatın, verimliliğin, is-

tihdamın yükseltilmesi hedeflenmiştir. Buna paralel olarak yürütülmesi planlanan ve bir bölümünde kümelenme yaklaşımının izlendiği “sektörel fırsat pencereleri” olarak anılan; rekabet gücü geliştirme programları ile yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması da hedefler arasında yer almaktadır.

“Kalkınma, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi”dir ve bu bağlamda “girişimciliğin geliştirilmesi”nin, özellikle 1990’lardan itibaren kalkınmada anahtar rol oynadığı, bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülke deneyimleri ile belirlenmiştir. Bunun neticesinde yerel kalkınmada özel önem kazanan girişimcilik, “yerel ekonomik kalkınmanın da motoru” olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Yerel ekonomik kalkınma metodolojisi olarak “kümelenme yaklaşımı”, bu metodolojinin gerektirdiği başarı ölçütleri göz önünde bulundurularak “Sektörel Fırsat Pencereleri”nin bir bölümünde uygulanmıştır. GİDEM kümelenme programının uygulandığı sektörler ve ilgili iller aşağıda belirtildiği gibidir;

- Tekstil ve hazır giyim; Adıyaman,
- Organik tarıma dayalı sanayi; Şanlıurfa,
- Mermer işleme; Diyarbakır,
- Gıda ürünleri (bulgur, irmik, makarna gibi); Mardin,

Söz konusu kümelenme çalışmalarının hepsinde de kümelenme yaklaşımının birinci aşamasını oluşturan küme haritalama ya da mevcut durumun analizi olarak anılan çalışma tamamlanmıştır. Halen kümelenmenin ikinci aşamasını oluşturan küme geliştirme çalışması ile ilgili olarak sadece Adıyaman’da oldukça yol alınmış, Şanlıurfa ve Mardin’de henüz başlanmış ve Diyarbakır’da ise küme geliştirmeye temel teşkil edecek hazırlıklar devam etmektedir.

Kümelenme yaklaşımı uygulanırken, projenin ana hedeflerine ulaşılmasında anahtar rolü oynayan temel başarı göstergeleri; (i) Yerel oyuncu sayısının yeterliliği, (ii) Yerel yönetim prensiplerinin uygulanma düzeyi, (iii) Yerelin kendi içerisinde veya ulusal aktörler ile kurduğu işbirlikleri ve ortaklıklar şeklinde belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kümelenme yaklaşımının gerektirdiği “yerel kalkınma amaçlı, kaynakların ortak havuzda harekete geçirilmesi ve kararlı yerel işbirlikleri / bağlılıklar tesisi” ile ilgili olarak “her yörenin sosyo kültürel altyapısına göre farklı düzeyde vizyon geliştirme ve farkındalık yaratma programları”na ihtiyaç duyulduğu belirlenmiş ve buna hassasiyet gösterilmiştir. Gelişmiş veya bazı gelişmekte olan ülke toplumlarında aynı süreçte katedilen hız ve yol, GAP Bölgesinde aynı şekilde elde edilememiş ve çok daha yavaş ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, GİDEM kümelenme programının “çağdaş yerel kalkınma anlayışının, yerelin yaşam kalitesini bir üst düzeye çıkartma yönündeki çabası olarak ortaya çıkan bir süreç olduğunun içselleştirilmesi” bağlamında önemli katkı sağladığı düşünülmektedir. Yine buna paralel olarak işletmelerde yürütülen iş geliştirme hizmetleri ile, “girişimciliğin kalkınmada motor görevi gördüğü” hususunda da bilinç yükseltilmesine katkıda bulunulduğu düşünülmektedir.

GİDEM Ofisleri vasıtasıyla verilen hizmetlerin işletmelerde satışların, ihracatın, verimliliğin ve istihdamın yükselmesine hangi ölçüde katkı sağlandığının belirlenmesi maksadıyla yılda iki defa hedef kitle ile mülakat yapılarak elde edilen veriler, “Gelire Dayalı Ekonomik Etki Analizi” yöntemi ile değerlendirilmiş ve yerel hasılda yaratılan etki tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede projenin başlangıç yılı olan 2002’den itibaren 2006 yılı sonuna kadar yapılan değerlendirmede; yerel hasılda toplam 14,3 milyon €’luk gelir oluşturulmasına katkı sağlandığı ve bunun da % 330 civarında bir etkiye tekabül ettiği belirlenmiştir.

Bu çerçevede GİDEM Projesi ve GİDEM Ofislerinin hizmet tasarımının ülkemizin özellikle az gelişmiş bölgeleri için tasarlanacak yerel ekonomik kalkınma programları için uygun bir model olduğu düşünülmektedir. Buna ilave olarak, önümüzdeki yıllarda ülkemizde kurulması planlanan “Bölgesel Kalkınma Ajansları” ve bunlara bağlı “Yatırım Destek Ofisleri” için GİDEM Ofisleri deneyimlerinden istifade edilmesi gereken örnek “yerel ekonomik kalkınma modeli” olarak takdim edilmektedir.

KAYNAKLAR

Marhews, M., “Cluster Governance; Governing the Ungovernable”, 9th Annual Conference of The Competitiveness Institute (konferans bildirisi), 9-13 Ekim 2006, Lyon

OECD LEED Programme Web Sitesi; Local Partnership for Better Governance; ilgili web sayfası: www.oecd.org/document/59/0,2340,en_2649_34417_33834555_1_1_1_1,00.html

PROVISIONS AND INSTRUMENTS OF REGIONAL POLICY, European Regional Development Fund; ilgili web sayfası: europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24234.htm

The World Bank Group Web Sitesi; Local Economic Development, Organizing LED Strategy, Improving the Local Business Investment Climate, Encouraging Inward Investment, Sector (and Business Cluster) Development ilgili web sayfası; web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT

USAID Europe and Eurasia: Mobilizing Community Resources for Local Economic Development; ilgili web sayfası: www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/local_gov/led.htm

SÜRDÜRÜLEBİLİR BEŞERİ KALKINMA ÇABASI OLARAK DOĞU ANADOLU KALKINMA PROGRAMI (DAKAP)

Prof. Dr. Erol ÇAKMAK*

*UNDP DAKAP Program Yöneticisi,
Atatürk Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi*

Özet

DAKAP, Doğu Anadolu Bölgesi'nde katılımcı kırsal ve kentsel kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlayan bir Sürdürülebilir İnsani Gelişme Programı'dır.

Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesidir. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında formüle edilen politikalar ve önlemlere, son yirmi yılda Bölge'nin farklı yörelerinde uygulanan kalkınma projelerine rağmen, Bölge'nin diğer bölgelerle arasındaki gittikçe artan gelişmişlik farkı konusunda önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Türkiye'deki bölgesel eşitsizlikler, halen Doğu Anadolu Bölgesi aleyhine derinleşmektedir. Eşitsizlikler sadece gelir ve istihdam istatistiklerine değil, aynı zamanda eğitim, sosyal hizmetler ve fiziki altyapıya da yansımaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), istihdam ve gelir yaratmaya yönelik eğitim ve beceri geliştirme, kapasite oluşturma ve başta kadınlar ve genç kızlar olmak üzere kırsal nüfusun temel sosyal hizmetlere ulaşmasını sağlamayı amaçlayan teknik işbirliği faaliyetlerini teşvik etmek ve desteklemek suretiyle genel sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirildiği sürdürülebilir ve katılımcı kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

GİRİŞ

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), Doğu Anadolu Bölgesi'nde katılımcı kırsal ve kentsel kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlayan bir Sürdürülebilir İnsani Gelişme Programı olarak 2001-2006 yılları arasında uygulanmıştır. Bilindiği gibi Doğu Anadolu Bölgesi, sosyo-ekonomik bakımdan Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesidir. Uluslar arası istatistiklere göre, Türkiye orta gelir düzeyine sahip ülkeler arasında bulunmakla birlikte, coğrafi bölgesel arasında sosyoekonomik kalkınma göstergeleri bakımından büyük farklılıklar vardır. Avrupa Birliği (AB) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından belirlenen 12 NUTS-1 böl-

* Bu yazıda belirtilen görüşler, yazarın kişisel görüşleridir.

gesi arasında Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi en düşük sosyo ekonomik göstergelere sahip bölgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölgeler, özellikle kişi başına düşük gelir düzeyi, tarı sektöründe hala yüksek bir nüfus oranı, endüstriyel bir temelin oluşmaması ve yüksek bir dışa g oranı ile dikkat çekmektedirler. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel sosyal hizmetler ve fiziki altyapı bakımından da bu bölgeler, ülkenin görece gelişmiş diğer bölgelerinden oldukça geri durumda bulunmaktadır. Özel sektörün gelişmemiş olması, uzun yıllar süren yoğun glerden dolayı, girişimcilik kapasitesinin düşük düzeylerde kalması, bu bölgelerin, Türkiye'nin son 20 yılda sanayileşme ve dış ticaret alanında sağladığı gelişmelerden pay alamamasının başlıca nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda formüle edilen politikalar ve önlemlere, son yirmi yılda Bölge'nin farklı yörelerinde uygulanan kalkınma projelerine rağmen, Bölge'nin diğer bölgelerle arasındaki gittikçe artan gelişmişlik farkı konusunda önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Türkiye'deki bölgesel eşişsizlikler, halen Doğu Anadolu Bölgesi aleyhine derinleşmektedir.

1960'lı yılların ortalarından itibaren uygulamaya konulan ve kamunun istihdam sağlamaya yönelik sınaı yatırımları ile özel sektörün yoğun teşvik araçları ile desteklenmesini içeren politikalar, diğer geri kalmış bölgelerde olduğu gibi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde de sürdürülebilir bir sanayi sektörünün oluşmasını sağlayamamıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı rekabetçi üretim faaliyetlerinin seçilerek desteklenmesi yerine çoğu zaman istihdam yaratmaya yönelik populist tercihlerle kamu tarafından oluşturulan tesisler ve özel sektörün "rant kollama" davranışına uygun olarak oluşturulmuş işletmeler ya büyük zararlarla uzun süre çalıştırılmış ya da birçoğu üretime geçmeden tasfiye edilmiştir.

Tarım alanında uygulanan teşvikler, rekabetçi bir tarım sektörü yaratma işlevinin çok uzağında kalmıştır. Uygulanan çeşitli teşvik politikaları ve kalkınma projeleri, tarımda küçük ve çok küçük işletmelerin ağırlıklı olması, mülkiyet yapısından kaynaklanan sorunlar, olumsuz iklim koşulları, bitkisel ve hayvansal üretimdeki düşük verimlilik düzeyleri, tarımsal yayım ve eğitim hizmetleri ile hayvan sağlığı hizmetlerinin yetersizliği ve düşük kalitesi gibi sorunların yarattığı olumsuzlukların aşılmasında etkisiz kalmıştır.

Ek olarak, 1970'li yıllar boyunca ulusal ekonominin yaşadığı krizler nedeniyle, kamunun bölgeye yönelik kaynak transferlerinde önemli azalmalar görülmüş ve teşvik politikaları kaynak yetersizliğinden dolayı iyice etkisizleşmiştir.

Türkiye'de dışa açılma ve ekonominin liberalleştirilmesi çabalarının uygulamaya konulduğu 1980'li yılların başında, Doğu Anadolu Bölgesi, hemen hiçbir alanda rekabetçi olmayan sektörlere sahipti. Bu nedenle, bölge 1980'li yıllardan itibaren dışa açılma ve ekonomide liberalleşmenin piyasalarda yarattığı yoğun rekabet baskılarına hazırsız yakalanmıştır. Sonuç, Bölge'den ülkenin gelişmiş bölgeleri-

ne doğru işgücü ve sermaye göçünün hızlanması olmuştur. Bu durum birikimli bir gerileme sürecinin yaşanmasına neden olurken, bölge niteliksiz işgücü yanında girişimcisini de büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu dönemde izlenen tarım ve hayvancılık politikaları da bu kötüye gidişi hızlandırmıştır.

1980’li yıllarda başta Erzurum olmak üzere, dış kaynaklı birkaç kalkınma projesi uygulanmıştır. Bunlardan önemli iki tanesi, Dünya Bankası tarafından finanse edilen Hayvancılığı Geliştirme Projeleri ile Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi’dir. Bu projeler, büyük kaynaklar kullanmasına rağmen, fiziki yatırımı massedebilecek düzeyde beşeri ve sosyal yatırım içermemesinden dolayı sürdürülebilir sonuçlar yaratmamıştır. Özellikle bu tür projelerde sorunun tarafını oluşturan yerel halkın, projelerin tasarım, formülasyon, uygulama ve değerlendirme aşamalarından tamamen dışlanmış olması, “yerel sahiplenmenin” yaratılmamasına neden olurken, diğer yandan proje kaynaklarının uygun olmayan şekillerde kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tür projelerin başarıya ulaşmasında yaşamsal öneme sahip olan “kapasite geliştirme” ilkesinin hemen hiç dikkate alınmaması, proje kaynaklarının, bir “rant kollama” yaklaşımı ile çoğu zaman gerçek anlamda çiftçilik faaliyetleriyle dahi uğraşmayan küçük kent ve kasaba siyasi elitlerine transfer edilmesi sonucunu doğurmuştur. Sonuçta, ne tarımsal üretim ne de hayvancılıkta yerelde beşeri ve sosyal kapasite geliştirilmiştir ne de projelerle başlatılan faaliyetler sürdürülebilmiştir.

Gerçekte bu olumsuz deneyimler, 1970li ve 80’li yıllar boyunca başta Dünya Bankası ve IFAD olmak üzere birçok uluslar arası finans kuruluşunun, özellikle 3. Dünya ülkelerinde kırsal kalkınma amaçlı olarak desteklenen projelerin büyük bir bölümünde paylaşılmıştır. Kalkınmada, özellikle de kırsal kalkınmada fiziki sermaye değişiminin önemini abartarak, insani ve sosyal sermayenin önemini yadsıyan ve kırsal kalkınmanın gerçekte bir “kapasite geliştirme” sorunu olduğu gerçeğini görmezden gelen bu yaklaşımların başarısızlığı kaçınılmazdır. Nitekim bu dünya deneyiminden dersler çıkaran Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, kalkınma alanında “katılımcılık”, yoksullukla mücadele”, “cinsiyet dengeli kalkınma”, “sürdürülebilirlik” ve “iyi yönetim” gibi kavramları tanımlayıp, içine doldurabilecek nitelikte model çalışmalarına öncülük yapmaya başlamıştır.

Özetle, DAKAP, geçmişin deneyimlerinden ders çıkararak, Doğu Anadolu Bölgesi’nde katılımcı ve sürdürülebilir yerel kalkınma modelleri geliştirmeyi hedefleyen ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin temel kalkınma önceliklerine uygun olarak yerel toplumun her düzeyinde kapasite geliştirmek suretiyle kalkınma amaçlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir “sürdürülebilir insani gelişme” çabasıdır.

DAKAP, ilk olarak, Atatürk Üniversitesi Dış İlişkiler Koordinasyon Birimi’nin, Doğu Anadolu Bölgesi’nin sosyo-ekonomik gelişmesine yönelik kalkınma çabalarına katkı sağlamak amacıyla tasarlayıp gerçekleştirdiği girişimler sonucunda şekillenmiştir. Atatürk Üniversitesi, sahip olduğu eğitim ve araştırma kapasiteleri

ile Bölge'nin en gelişmiş kurumu olarak, böyle bir sürdürülebilir insani gelişme programı için en uygun ulusal kalkınma ortağı olma konumundadır. Üniversite'nin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Ülke Ofisi ile birlikte oluşturduğu bir Çok-uluslu Ön Hazırlık Misyonu, Ekim ve Kasım 1998 aylarında Bölge'de gerçekleştirdiği bir dizi gözlemler ve incelemelerin ardından bir Program Destek Belgesi hazırlanmıştır.

Program'ın icra kuruluşu olan Atatürk Üniversitesi, Dışişleri Bakanlığı Çok Taraflı İlişkiler Genel Müdürlüğü ve BMKP Türkiye Temsilciliği 23 Mayıs 2000'de Program Destek Belgesi'ni imzalamışlardır. Programın toplam bütçesi 2,9 milyon ABD Doları olup, bu miktarın 2,2 milyon ABD Doları İsviçre Kalkınma için İşbirliği Ajansı'ndan (SDC), 500.000 ABD Doları UNDP kaynaklarından 200.000 Doları da Atatürk Üniversitesi yatırım bütçesinden karşılanmıştır. Program, 2001 yılı başlarında Atatürk Üniversitesi bünyesinde bir Program Koordinasyon Birimi'nin kurulmasıyla uygulamaya konulmuştur. Program Koordinasyon Birimi, Atatürk Üniversitesi'nce tam zamanlı olarak atanan bir Program Koordinatörü ve UNDP tarafından istihdam edilen bir Program Yöneticisi ile iki idari destek elemanından oluşmuştur.

Daha öncede kısaca belirtildiği gibi DAKAP, istihdam ve gelir yaratmaya yönelik eğitim ve beceri geliştirme, kapasite oluşturma ve başta kadınlar ve genç kızlar olmak üzere kırsal nüfusun temel sosyal hizmetlere ulaşmasını sağlamayı amaçlayan teknik işbirliği faaliyetlerini desteklemek suretiyle genel sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirildiği sürdürülebilir ve katılımcı kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlamıştır. DAKAP, katılımcı kalkınma tekniklerinin geliştirilmesine yönelik diğer yerel faaliyetleri de desteklemiş, proje geliştirme, formüle etme ve uygulama dâhil olmak üzere programın çeşitli aşamalarında yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşlarını, kırsal ve kentsel toplum düzeylerindeki insanları teşvik etmiştir. Bu bağlamda, Program Bölge'de bulunan kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları ile tüm yerel halkın, başta AB ve Dünya Bankası olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanma konusundaki kapasitelerini geliştirmelerine de önemli destek sağlamıştır.

Hedeflere ulaşmada seçilen yaklaşım, bölgesel eşitsizlikleri bir bütün olarak azaltma amacına yönelik şu üç Odak Alanını içermektedir:

- Tarımda ve geleneksel olmayan sektörlerde verimlilik, yatırım ve istihdam olanaklarının artırılması;
- Kırsal toplulukları güçlendirmek için katılımcı yerel yönetişimin teşviki yerel iletişim ağlarının güçlendirilmesi ve
- Kırsal toplumun temel sosyal hizmetlere ulaşımını geliştirmek için sosyal yapıyı güçlendirmek.

Programı başlatmak ve her bir Odak Alanının gerektirdiği faaliyetleri uygulamak için özel olarak tasarlanmış birçok proje, Program Koordinasyon Birimi ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Program üç temel alt proje ve çok sayıda kalkınma inisiyatifinden oluşmaktadır. Bunlar,

- Doğu Anadolu Katılımcı Kırsal Kalkınma Projesi
- Doğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Projesi
- Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi
- Diğer Toplumsal Kalkınma İnisiyatifleri

DOĞU ANADOLU KATILIMCI KIRSAL KALKINMA PROJESİ

Erzurum, Kars ve Ardahan illerinin 3 ilçe ve 10 köyünde Ekim 2001de başlatılan proje, Program Koordinasyon Birimi'nin denetimi altında Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği tarafından uygulanmıştır. 2003 yılında, 3 yeni ilçe ve 10 köy daha proje alanına dâhil edilmiştir. Projede biri Koordinatör ve biri Proje Müdürü olmak üzere, tam zamanlı 5 teknik eleman ile 10 yerel kalkınma elemanı istihdam edilmiştir. Gerekli görüldüğü hallerde, birçok eğitim ve demonstrasyon uygulamalarında başta Atatürk Üniversitesi olmak üzere çeşitli Üniversitelerden akademisyenlerden kısa süreli hizmet alınmıştır. Bu proje için Program kaynaklarından kullanılan toplam kaynak 1,1 milyon ABD Doları olmuştur.

DAKAP'ın genel amaçlarına uygun olarak, proje, bölge için belirlenmiş kırsal kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik tamamlayıcı/destekleyici fonksiyonlar icra etmiş; ilçe ve seçilmiş köyler düzeyinde katılımcı modeller geliştirmiş; bölgesel ve ulusal kaynakların harekete geçirilmesi ve etkin kullanımı konusunda yerel toplumda sürdürülebilir kalkınma kapasitesi oluşturulması yönünde çaba sarf etmiştir.

Proje, özellikle şu hedefler üzerinde odaklanmıştır:

- Tarımda ve tarım dışı sektörlerde verimliliğin artırılması ve alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi,
- Kırsal alanda, yerel dinamiklerin geliştirilmesine dayanan inisiyatifler ile yatırım ve istihdam olanakları yaratılması,
- Katılımcı yönetim ve bölgesel örgütlenmeyi hedef alan inisiyatiflerle beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi.

Proje bu hedefler üzerinde odaklaşırken, proje faaliyetlerinin amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Karşılıklı etkileşimi temel alan katılımcı yöntemlerle uygulamalı eğitim ve demonstrasyonlarla hedef toplumda problem çözme kapasiteleri oluşturma ve geliştirme,

- Hükümet tarafından belirlenmiş kalkınma önceliklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik olarak yerel kalkınma sorununun taraflarını oluşturan yerel kamu kuruluşları ile yerel sivil toplum kuruluşları ve topluluk temelli oluşumlar arasında işbirlikleri tesisi etme ve bunları somut kalkınma alanlarında geliştirilmiş projeler ile güçlendirme,
- Yerelde mevcut potansiyelin kalkınmanın paydaşları ile birlikte belirlenmesi, mevcut olanakların daha yüksek katma değer yaratacak şekilde değerlendirilmesi ve geleneksel tarım dışındaki alternatif geçim alanlarında üretim faaliyetlerini geliştirmeye yönelik “katılımcı” ve “sürdürülebilir” projeler geliştirilmesi.

Bu hedefler ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik proje faaliyetleri, yerel toplumda kalkınma kapasiteleri geliştirmeye yönelik örgütlenme, eğitim, öğretim ve demonstrasyonları şeklinde sınıflandırılabilir.

Proje kapsamında öncelikle, Şenkaya, Olur, Susuz Damal ve ıldır’dan oluşan 5 ilçede İlçe Kalkınma Kurulları oluşturulmuştur. Ayrıca 20 pilot köyde proje kurulları tesis edilmiştir. Bu kurullar, projenin yaşam süreci boyunca, proje faaliyetlerinin tür, yer, zaman ve muhatapları ile ilgili temel konularda karar verme süreçlerine aktif bir şekilde katılmışlardır. Ayrıca proje faaliyetlerinin sonuçları ile ilgili temel değerlendirmeler de bu kurullarla birlikte yapılmıştır. Projenin son yılı olan 2006 yılında, proje ile başlatılan faaliyetlerin ve yaratılan kapasitenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, bu kurulların bir kısmı dernek şeklinde sivil toplum kuruluşlarına dönüştürülmüştür. Bu derneklere kalkınma konusunda ilave eğitim verilmiştir. Ayrıca, bazı derneklerin 2005 yılında Erzurum ilinde uygulamaya geçen AB Bölgesel Kalkınma Hibe Programı’na proje sunmaları için teknik destek sağlanmıştır. Kars ve Ardahan’da bulunan yerel sivil toplum kuruluşlarına da benzer eğitimler verilmiştir.

Katılımcı yöntemlerle sürdürülebilir yerel kalkınma modelleri oluşturmanın aracı olarak gerçekleştirilen eğitim ve demonstrasyon faaliyetlerinin bir kısmı aşağıdaki tablolarda özetlenmektedir.

Eğitim Faaliyetleri

Sıra	Eğitim Konusu	Toplam Katılımcı Sayısı
1	Kalkınma Yaklaşımları ve Kalkınmada Temel Kavramlar	78
2	Proje Tasarımı ve Formülasyonu	79
3	Kadının Yerel Kalkınmadaki Rolü ve Cinsiyet Dengeli Kalkınma	66
4	Yerel Kalkınma Elemanlarının Oryantasyon Eğitimi	27
5	Doğal Yaşamın Korunması –Yerel Örgütlenme Kapasitesinin Güçlendirilmesi	45
6	Beslenme ve Aile Planlaması	391
7	Aile Planlaması ve Hijyen	270
8	Toprak Yönetimi ve Gübre Kullanımı	266
9	Doğal Gübre Kullanımı	120
10	Çayır, Mera ve Yem Bitkileri Yönetimi	193
11	Arıcılık	96
12	Çayır ve Yem Bitkileri Hasadı	66
13	Beslenme, Hijyen ve Aile Planlama Eğitimleri(Halk Eğitim Merkezleri ile birlikte)	133
14	Hayvan Bakımı ve Beslemesi	214
15	Doğal Kaynaklar ve Çevre Duyarlılığının Geliştirilmesi	247
16	Örtü altı Sebzeçiliği	84
17	Diş Bakımı ve Ağız Sağlığı	186
18	Gözlem Yapma-İzleme ve Değerlendirme Eğitimi	29
19	Bilgisayar Eğitimi	72
20	Köprüköy Gençlik Merkezi Doğal Kaynaklar Eğitimi	28
21	Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma ve Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Hibe Programlarına Yönelik Proje Hazırlama Eğitimleri ve Danışmanlık	208
22	Çilek Yetiştiriciliği Eğitimleri	52
23	STK Kurma ve Yaşatma Eğitimi	24
24	AB Proje Döngü Yönetimi Eğitimi	25
26	Türkiye’de Proje Destekleyen Kurumlar ve Örnek Vakalar Eğitimi	10
27	Kışlık Hububat Ekiminde Toprak İşleme Eğitimi	42
28	Örtü altı kışlık sebze yetiştiriciliği eğitimi	42
	Toplam Katılımcı Sayısı	3339

Demonstrasyonlar ve Yerel rgütler İçin Girdi Satın Alımı

Sıra	Demonstrasyonun Konusu	Miktar	Katılımcıların sayısı
1	Mera Geliştirme	400 dekar	80
2	Tritikale ekim denemeleri	196 dekar	62
3	Yonca Ekimi	214 dekar	81
4	Macar Fığı Ekimi	125 dekar	45
5	Korunga Ekimi	1545 dekar	182
6	Hububat Ekiminin İyileştirilmesi	90 dekar	30
7	Hububat ve Yem Bitkisi Ekim Alanlarında Yabancı Otları Mücadele	900 dekar	40
8	Silajlık Mısıı Ekimi	65 dekar	12
9	Kars'ta Yem Bitkisi Tohum Yetiştiriciliği İstasyonu Oluşturma	700 dekar	-
10	Silajlık Fığ Yetiştiriciliği	1615 dekar	140
11	Silage Yapımı	67 ton	7
12	Mibzerle Tohum Ekimi	10 dekar	2
13	Nohut Ekimi	23 dekar	23
14	Mercimek Ekimi	10 dekar	10
15	Brucella Aşılmaları	5574 büyükbaş	346
16	Hayvan İçme Suyu için Yalak Yapımı	22 adet	
17	Hane Halkı ve Köy Düzeyinde Fidan Yetiştiriciliği ve Dikimi	12340 fidan	740
18	Meyve Fidanı Dikimi	3200 fidan	1300
19	Kapama Ceviz Bahçesi Tesisi	738 fidan	35
20	Bodur Kiraz Bahçesi Tesisi	120 fidan	4
21	Mallı ilek Tesisi	12500 fide	30
22	Kapama Meyve Bahçesi	10500 fidan	111
23	Depreme Dayanıklı Ev Model İnşası	1	-
24	Saha İnceleme Gezileri		122
25	Yavru Alabalık Atma (Rezervuarlara)	15000 adet	-
26	Silaj Makinesi Satın Alımı	2	-
27	Mibzer Satın Alımı	2	-
28	Gübre Serpme Makinesi Satın Alımı	10	-

2002-2006 yıllarını kapsayan yaklaşık 5 yıllık proje uygulamaları sonucunda elde edilen sonuçların önemlilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Proje alanı olarak belirlenen ilçe ve seçilmiş köylerde, yerel ekonomik kalkınma konusunda önemli bir kapasite yaratılmıştır. İlçe Kalkınma Kurulları'nın bir kısmı yerel sivil toplum kuruluşuna dönüştürülmüş, var olan kooperatif ve derneklerde, özellikle kalkınma projeleri tasarlama, formüle etme ve uygulama alanlarında kapasite oluşturulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda, çok sayıda proje uygulamaya konulmuştur.
- Yukarıda belirtilen alanlarda gerçekleştirilen eğitimler sonucunda geleneksel tarımda üretim ve verimlilik artışları sağlanmıştır. Özellikle yem bitkileri üretimi konusunda önemli miktarlarda verimlilik artışları ağırlanmıştır. Eğitim çalışmalarının bir bölümü, nitelikleri itibarıyla olumlu etkileri daha uzun bir zaman diliminde elde edilecek çalışmalardır. Özellikle aile planlaması, beslenme, hijyen, kadının kalkınmadaki yeri konulu eğitim çalışmaları bu gruptadır. 2006 yılının ilk yarısında yapılan bir bağımsız değerlendirme çalışması sonucunda, tamamı için 1,1 milyon ABD Doları kaynak kullanılan bu projede, sadece eğitim çalışmaları sonucunda üretim ve verimlilikte sağlanan artışlar sonucunda elde edilen etkinin parasal değeri, 1,75 milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır.
- Aynı şekilde proje kapsamında gerçekleştirilen demonstrasyonların başarılı olanlarının çiftçi pratiğine yansımaları sonucunda elde edilen üretim ve verimlilik artışlarının parasal değeri de yine bağımsız değerlendirmeci tarafından 1,2 milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır.

Gerçekte bu etkiler, projenin yaşama geçirildiği 2002 yılından 2006 ortalarına kadar elde edilen statik etkilerdir. Kuşkusuz, bu olumlu etkiler uzun yıllar boyunca genişleyerek sürecektir. Daha önemli olanı, yerel toplumda kalkınma anlayışı konusunda önemli bir zihniyet değişikliğinin gerçekleştirilmiş olmasıdır.

DOĞU ANADOLU GİRİŞİMCİLİĞİ DESTEKLEME PROJESİ

Bu proje, girişimcilik eğitimi, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yoluyla, Doğu Anadolu'da ticaret ve yatırıma destek sağlamayı amaçlamıştır. Proje 2003 yılı Ocak ayında Erzurum'da başlatılmıştır. Başlangıçta iki yıl olarak öngörülen proje süresi, üç buçuk yıla çıkarılmış ve kapsama alanı, Erzincan ve Bayburt İllerini içine alacak şekilde genişletilmiştir. Doğrudan Program Koordinasyon Birimi tarafından uygulamaya konulan Projede tam zamanlı olarak bir Proje Asistanı ve üç yerel uzman istihdam edilmiştir. 2005 yılında Bayburt ve Erzincan İllerinin de kapsama alınmasıyla yerel uzman sayısı beşe çıkarılmıştır. Bu proje için 2003-2006 yıllarını kapsayan yaklaşık 4 yıllık sürede toplam olarak 550.000 ABD Doları kaynak kullanılmıştır.

Proje, girişimciliği desteklemek amacıyla, Erzurum'da (bilahare Bayburt'ta) birer "Girişimci Destekleme Merkezi"nin kurulması ile hizmete geçmiştir. Merkez'lerde verilen hizmetler için herhangi bir ücret ya da masraf alınmamıştır.

Bu Merkez'lerin verdiği başlıca hizmetler şunlardır:

- şirket ve işletme geliştirme hizmetleri sağlamak ve kkk ve orta ölçekli işletmelere(KOBİ) yönetim destek hizmetleri vermek,
- Yerel girişimcileri yeni yatırım fikirleri konusunda bilgilendirmek ve onlara yol göstermek,
- Atatürk Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetim Otoritele-ri ile ilgili konularda işbirlikleri tesis etmek,
- Potansiyel kadın girişimcileri teşvik etmek ve kendi işlerini kurmalarında yol göstermek.

Proje kapsamında, Erzurum ve Bayburt'ta kurulan Merkez'lerde, 3,5 yıl boyunca toplam olarak 298 işletme ve bireysel girişimciye, çeşitli işletme geliştirme hizmetleri konusunda teknik destek ve danışmanlık hizmeti verilmiştir. Avrupa Birliği ve Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma Projelerine sunulmak üzere 61 KOBİ projesi için teknik destek sağlanmıştır. Bu projelerin 48'i ilgili kuruluşlarca desteğe layık grlmştir. 5 önemli yatırım ile ilgili ön-fizibilite çalışması yapılmış, bunlardan ikisi daha sonra gerçekleşmiştir. 32 KOBİ'ye çeşitli işletme sorunlarını ortaya çıkarmaya ve çözüm yolları göstermeye yönelik içsel teşhis (internal diagnostic) alışması yapılmıştır. 8 firma ve STK için kapsamlı WEB sitesi ile firma ve ürünlerini tanıtıcı materyal hazırlamaları konusunda teknik destek sağlanmıştır. 7 çok ortaklı işletmenin kurulması çalışmalarına teknoloji seçimi, hammadde, ürün ve pazarlar konusunda teknik destek verilmiştir.

Aralarında KOBİ sahip ve yöneticileri ile STK yöneticileri ve akademisyenlerin bulunduğu toplam 320 kişiye "Proje Döngü Yönetimi" eğitimleri verilmiş ve bilahare hazırladıkları projelere danışmanlık hizmeti sunulmuştur.

Bayburt'ta bir başlangıç düzeyinde bir "kümelenme" alışması yapılarak, 32 üreticinin katılımı ile bir Mermer reticileri Derneği kurulmuş, AB ve SRAP fonlarına proje sunmaları sağlanmış ve toplu olarak bir ulusal fuara katılımlarına destek olunmuştur.

Merkezlerin sunduğu teknik destek hizmetleri ile Erzurum ve Bayburt İllerinde STK'lar ve KOBİ'lerce kabul ettirilen projelerin toplam tutarı, yaklaşık olarak 3,5 milyon Euro tutarındadır. Ayrıca, yine Merkez'ler tarafından verilen eğitim ve danışmanlık hizmetleri sonucunda, niversite birimlerinde hazırlanan 15 proje AB Bölgesel Kalkınma Hibe Programı tarafından desteklenmeye layık bulunmuştur. Bu projelerin toplam miktarı, yaklaşık 1 milyon Euro düzeyindedir.

Bu projenin çıkış stratejisi olarak, biri Atatürk niversitesi, diğer ikisi Erzurum ve Bayburt Ticaret ve Sanayi Odaları bünyesinde olmak üzere 3 Girişimci Destekleme Merkezi'nin kurulması planlanmıştır. Atatürk Üniversitesi Girişimcilik

Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2006 yılı ortalarında faaliyete geçmiştir. Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası'nda da bir Girişimci Bilgilendirme Merkezi kurulmuş bulunmaktadır. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası'nda gelişmiş bir Girişimci Destekleme Merkezi kurma yönündeki çalışmalara destek olmak üzere 2 işletme geliştirme hizmetleri projesi hazırlanmış olup, bu projeler halen AB kaynaklı olarak yürütülmektedir. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası, proje tarafından sağlanan teknik hizmetler ve projeye hazırlanarak AB desteği sağlanmış bulunan projeler ile bir Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi'ne ev sahipliği yapabilecek kapasiteye yükseltilmiştir.

Bağımsız değerlendirmeci tarafından yapılan incelemelerde, "Doğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Projesi" Türkiye'nin diğer bölgelerinde uygulanan benzerleri ile karşılaştırıldığında çok daha düşük düzeylerde kaynak kullanmasına rağmen, özellikle Erzurum ve Bayburt'ta Ticaret Odaları ve iş dünyasının sivil toplum kuruluşları nezdinde önemli kalkınma kapasiteleri oluşturmuştur. Proje tarafından yaratılan katma değer in tam olarak hesaplanması güç olmakla beraber, Erzurum ve Bayburt'a özellikle AB kaynaklarından aktarılan miktarın önemli bir bölümünde katkısı olduğu belirtilmiştir.

DOĞU ANADOLU TURİZMİNİ GELİŞTİRME PROJESİ

DAKAP kapsamında, 2003 yılı sonunda başlatılan "Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi, konu olarak kırsal turizm pilot alanı olarak da, Çoruh Nehri Havzası'nın Erzurum'un İspir ve Artvin'in Yusufeli İlçeleri sınırları içinde kalan bölümü belirlenmiştir. Proje faaliyetleri, İspir ve Yusufeli İlçe Merkezleri ile turizm potansiyeli yüksek olan seçilmiş belde ve köylerde yoğunlaştırılmıştır. Proje, Program Koordinasyon Birimi tarafından tam zamanlı olarak bu projede görevlendirilen 1 proje asistanı ve 2 saha elemanı ile çok sayıda disiplinden gelen ve kısa sürelerle çalışan uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. 3 yıla yakın süre uygulanan proje için Program kaynaklarından 900.000 ABD Doları harcama yapılmıştır.

Projenin temel hedefi, İspir ve Yusufeli ilçeleri ve bağlı köylerinin kırsal turizm için bir varış noktası haline getirilmesi çabalarına destek vermektir. Bu hedefe uygun olarak, projenin genel amacı DAKAP'ın "bölge kalkınma çabalarına katkıda bulunma" misyonunu turizm alanına taşımak ve bu çerçevede Çoruh Vadisi'ndeki doğal ve kültürel zenginliklerin turizm amaçlı kullanımını sağlayacak katılımcı ve sürdürülebilir bir model geliştirmektir.

Bu genel amaca bağlı kalarak projenin ayrıntılı amaçları aşağıdaki gibidir:

- İnsan temelli, sürdürülebilir ve toplumun dezavantajlı kesimlerinin yararını gözetken bir kırsal turizm kalkınma modeli geliştirmek,
- Bölge de turizm kalkınmasını, katılımcılık ve yönetim ilkeleri doğrultusunda taşıyacak yapıların geliştirilmesini desteklemek,

- İstihdam artırma yanında, hizmet kalitesini iyileştiren, katma değer arttırıcı, çevreye saygılı ve yenilikçi turizm odaklı girişimleri desteklemek,
- Turizm potansiyelini belirleme, turistik ürün geliştirme ve pazarlama alanlarında temel çalışmalar yapmak.

Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak yürütülen proje faaliyetleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Eğitim Faaliyetleri

Proje Döngü Yönetimi Eğitimleri ve Proje Hazırlama Danışmanlığı

Yerel STK ve belediyelere AB NUTSII Hibe Programına proje hazırlanması için destek verilmiştir. Bu amaçla, Çoruh Vadisi'nde Kırsal Turizmin geliştirilmesi amaçlı 4 proje sunulmuştur.

Yerel STK'lara AB /Sağlık Bakanlığı Üreme Sağlığı Programına proje hazırlanması için destek verilmiştir. Bu destekle, Kılıçkaya Kültür ve Dayanışma Derneği'nin bir projesi hayata geçmiştir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Küçük Yatırım Fonları (Biyo-Çeşitlilik) Programına proje hazırlanması için yerel STK'lara destek verilmiştir.

AB ve Dünya Bankası Programlarına proje hazırlama konusunda proje bölgesindeki kamu görevlileri, STK temsilcileri ve sektörden kişilere yönelik olmak üzere, 7 eğitim programında toplam 148 kişiye Proje Döngü Yönetimi eğitimi verilmiş ve proje fikri geliştirenlere projeleri ile ilgili teknik danışmanlık hizmeti sağlanmıştır.

Temel ve ileri mesleki eğitim

Proje alanındaki gençlerin ve sektörel ilgili kişilerin kırsal turizm ve doğa sporları alanında bilgi ve beceri düzeylerini geliştirmek üzere, çok sayıda eğitim ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetlerin bir kısmı doğa, çevre ve kültür konusunda farkındalık ve kapasite geliştirme bir kısmı da "turizm ürünü geliştirme" amaçlı olarak uygulanmıştır. Bunların başlıcaları, aşağıda özetlenmektedir:

- Yürüyüş yolları geliştirme (Fransız ADRI ile): 1 Haziran-1 Eylül 2005 (Eğitici eğitimi), Toplam 30 katılımcı.
- Rafting Eğitimi: 1-11 Temmuz 2005, 22 katılımcı.
- Turizm İngilizcesi: 20-25 Mayıs 2005, Barhal, 15 katılımcı.
- Kat hizmetleri ve yiyecek-içecek (Radisson SAS Otelleri ile): 10-11 Mayıs 2005, İspir, 26 katılımcı.
- Hijyen Eğitimi (Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Y.O. ile): 15 Nisan-4 Haziran 2005. Yusufeli, İspir, Barhal, Tekkale, Sarıgöl, Dokumacılar, Yüncüler, Sırakonaklar, Aksu, Moryayla, Yedigöller. 312 katılımcı, 23 küçük işletme, 2 YİBO.

- İngilizce İletişim Becerileri (Boğaziçi Üniversitesi ile): Olgunlar, Yaylalar, Barhal, Yusufeli, Kılıçkaya, İspir, Macahel. 1 Temmuz-31 Ağustos 2004. 203 katılımcı.
- Turizm ve Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunması semineri (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile): 14-17 Haziran 2004. Yusufeli, İspir. 141 katılımcı.
- “Katılımcılık ve Bölgesel bir Marka Yaratmak”: 15-17 Nisan 2004, Eğ. Fazıl Oral. 40 katılımcı.
- Çoruh Vadisi Kuşları: Haziran-Temmuz 2005.
- Eysel atıkların geri kazanımı semineri (GTZ ile birlikte): 27 Nisan 2005, Barhal ve Yusufeli.
- “Temiz Çoruh” Kampanyası:
27 Şubat 2005, Yusufeli ve İspir, 135 katılımcı.
6 Mart 2005, Yusufeli, 45 katılımcı.
13 Mart 2005, Kılıçkaya, 50 katılımcı.
- Eko-turizm semineri: 16-17 Nisan 2004. Eğ. Doç. Dr. Nazmiye Erdoğan. İspir. 40 katılımcı.

Paydaşlar ve toplum önderlerine eğitim gezileri

Kapadokya ve Çıralı Eğitim Gezisi: 6-12 Kasım 2003, 26 katılımcı.

Fransa Alpes de Haute-Provence Bölgesine Eğitim Gezisi: 25 Kasım-3 Aralık 2004, 9 katılımcı.

Ürün Geliştirme

Bu kapsamda gerçekleştirilen faaliyetler, başta bölgenin turizm zenginliklerinin ayrıntılı bir envanterini çıkarma ve bunların pazarlanmasına yönelik bağlantıları kurma yanında çeşitli demonstrasyon projelerinin hayata geçirilmesini amaçlamıştır. Bunlar, kısaca aşağıdaki gibi özetlenmektedir.

Bölge turistik değerleri hakkında veri toplama, envanter oluşturma

- Sırakonaklar Tarihi Evler Mimari Envanteri: 1-5 Ağustos 2005,
- Kuş Envanteri: Mayıs-Haziran, Ağustos-Eylül 2005,.
- Gürcü Kiliseleri: 13 - 24 Kasım 2004,
- Jeoloji Envanteri: 17 Ağustos – 5 Eylül 2004,
- Botanik Envanteri: 7-15 Haziran 2004.

Pazar araştırması ve Tur Operatörleri ile çalışma

Coğrafi Bilgi Sistemi: Haziran-Eylül 2005.

Turizm Profesyonelleri ile Çalıştay: 16-18 Eylül 2004, 7 katılımcı.

Demonstrasyon projeleri

- Çoruh Vadisi Çöp Geri Kazanım Ön Çalışması: 20 Haziran-20 Temmuz 2005

- İspir Belediyesi Turizm Eğitim Merkezi oluşturma: Mayıs 2005 hizmete girdi.
- Ağaç ambar-ev (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fak): Dr. Mimari çalışma Nisan 2004, uygulama Temmuz-Ağustos 2005, Yusufeli.

Tanıtım Faaliyetleri

Bölgenin tanıtılmasına yönelik olarak da aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

- “Aros Festivali”ne destek: 15-17 Temmuz 2005
- “Nehir Kano Şampiyonası”na destek (Ulusoy, Ernak ve RO-RO sponsorluğu ile): 25-29 Mayıs 2005, İspir ve Yusufeli, 40 yarışçı
- İnternet ve web sitesi oluşturma: www.choruh.com, www.datur.com adreslerinden erişilebilir.
- Basılı tanıtım malzemelerinin hazırlanması ve dağıtımı:
- Broşür, posterler: Basılı 2 broşür, 4 poster ve baskıda 4 broşür, 25 kartpostal.
- Kitapçıklar: “Botanik”, “Jeoloji” ve “Gürcü Kiliseleri” ana metinleri.
- Turizm Fuarlarına katılım: Reispavillon, Hannover, 3-6 Şubat 2005.

Örgütlenme ve sosyal çalışma

- Katılım, sürdürülebilirlik, cinsiyetler arası denge ve yönetim: Proje Yönlendirme Kurul toplantıları: 12 Aralık 2004 ve 8 Ocak 2005.
- Örgütlenme, Sürdürülebilirlik ve Katılımcılık Çalıştayı, Barhal, 9 Mayıs 2005, 32 katılımcı, Yusufeli, 10 Mayıs 2005, 20 katılımcı.

Bu proje ile ilgili olarak belirlenen hedefler henüz tam olarak gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle projenin 2007 yılı başından itibaren devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır.

DİĞER KALKINMA FAALİYETLERİ

DAKAP kapsamında yukarıda özetlenen üç alt proje dışında birçok toplumsal kalkınma inisiyatifi de desteklenmiştir. Bunlar aşağıda özetlenmektedir:

Oltu İlçesi Kadın İşgücü Becerilerini Geliştirme Projesi

Bu proje 2003 yılında Oltu İlçesinde Oltu Ticaret ve Sanayi Odası ile birlikte planlanıp uygulamaya konulmuştur. Proje çerçevesinde 10 genç kız ve kadın teksitil işçiliği konusunda eğitilmiş ve beceri kazandırılmıştır. Bu katılımcılardan bazıları kendi işlerini kurmak üzere girişimler başlatmışlardır.

Bilişim ve İletişim Teknolojisi Eğitim Merkezi (Cisco Networking Local Academy)

2003 yılında Cisco Systems ile işbirliği yapılarak, Atatürk Üniversitesi Matematik Bölümünde bir ICT Eğitim Merkezi kurulmuştur. 40 üniversite öğrencisi ve işsiz genç, 2003 yılında 6 aylık kursta eğitilmiştir. Projenin amacı, Bölge’de bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesine yardımcı olmaktır. Program 2004-2006 yılında yeni öğrencilerin katılımı ile sürdürülmüştür.

Doğal Gaz İşletim ve Bakımı Konusunda Eğiticilerin Eğitimi Programı

Atatürk Üniversitesi Pasinler MYO ve İstanbul Belediyesi ile işbirliği halinde, 10 öğretim elemanının katılımı ile İstanbul’da bir eğitici eğitimi programı gerçekleştirilmiştir. Amaç, Doğal Gaz Sektöründe insan kapasitesini geliştirmek ve Üniversite’nin bir Doğal Gaz Eğitim Merkezi kurma girişimini desteklemektir. İstanbul’da eğitici eğitimi alanlar, Bölge’de Doğal Gaz tesisi ve bakım hizmetleri konusunda eğitici olarak hizmet etmişlerdir.

Kars Yem Bitkileri Tohumu Üretimi Projesi

Bu Proje Kars İli Tarım İl Müdürlüğü ile iş birliği yapılarak yürürlüğe konulmuştur. Bu proje ile Kars İl merkezinde atıl durumda bulunan Kaz Yetiştirme Çiftliğinin 1000 dekar arazisinde fiğ, korunga ve yonca tohum üretimi çalışmaları başlatılmıştır. Bu proje sözleşmeli çiftçilik yöntemi kullanılarak genişletilmiştir.

Jeotermal Isıtmalı Sera Projesi

Bu proje, Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğretim üyeleri tarafından Hasankale’de mevcut jeotermal kaynakların seraların ısıtılmasında kullanılması olanaklarını araştırmak üzere hazırlanmış ve proje için Avrupa Birliği Thematic Trust Fund (TTF) fonundan kaynak sağlanarak uygulamaya konulmuştur. DAKAP Koordinasyon Birimi projenin koordinatörlüğünü yürütmüştür. Jeotermal su kaynağının ısıtmada kullanıldığı 240 m² lik modern bir sera yapılmıştır. Bu serada, Üniversitemiz Ziraat Fakültesi, Pasinler Meslek Yüksek Okulu, Hasankale Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığının işbirliği ile sebze üretimi yapılmakta, çiftçi eğitimi için programlar düzenlenmektedir.

Yem bitkileri Tohumu Üretimi ve Silaj Yapımı Demonstrasyonları

Bu proje Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile işbirliği yapılarak uygulamaya konulmuştur. Projenin amacı Üniversite Ziraat İşletmesinin yem bitkileri tohumu üretimi ve silaj yapımı potansiyelinin artırılmasına katkıda bulunmaktır. Proje çerçevesinde konu ile ilgili alet ve ekipman alınmış ve seçilmiş çiftçilerin tarlalarında demonstrasyonlar yapılarak çiftçi eğitimi programları gerçekleştirilmiştir.

Gençlik İnisyatifleri Programı

Bu program çerçevesinde Erzurum İlinde Şenkaya ve Köprüköy, Kars İlinde Susuz, Ardahan İlinde ise Çıldır ve Damal İlçelerinde birer Gençlik Merkezinin ku-

Erol akmak

rulması planlanmış ve uygulama başlatılmıştır. Bu merkezlerin amacı, öğrenci olan veya olmayan, tüm gençlerin okul dışı veya boş zamanlarını değerlendirmelerine ve yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu Programda gerekli mekan yerel yönetimlerce, alet ve ekipman DAKAP tarafından sağlanmıştır.

YEREL PLANLAMA UYGULAMALARI VE SAMSUN EKONOMİK VE BÖLGESEL KALKINMA KONSEYİ

Uğur HAYVALI

Samsun Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma Konseyi

Samsun İl Gelişim Stratejisi üç aşamalı olarak hazırlanmaktadır. Bu çalışmanın ilk iki aşamasında Mevcut Durum ve Analizi ile İl Strateji Raporu hazırlanmıştır. Ana Plan ikinci aşamada (İl Strateji Raporu) belirlenen faaliyetlerin ayrıntılarını ve bu faaliyetlerin hayata geçirilmesi için yapılan idari düzenlemeleri vermektedir

Mevcut Durum ve Analizi raporu Samsun ilinin zaman içinde görece konumunda gözlenen gerilemenin nedenlerini araştırmıştır. Bunun iki temel nedeni kamuya bağımlılık ve kamu sektöründe gözlenen küçülme ve ticaret deseni meydana gelen gelişme sonucu Samsun'un bölgesel ticaret rolünü kaybetmesi olarak ortaya konmuştur. Yapılan GZFT çalışmaları ve sektörel analizler Samsun'da gelişmeyi sağlayacak üç temel kaynağın;

a) Tarım ve tarıma dayalı sanayi, b) Uzman işgücünün varlığına bağlı olarak yer seçimi kararları veren sanayiler ve c) Uluslararası ticaret olduğunu belirlemiştir.

Belirlenen gelişme dinamiklerini hareke geçirmek için İl Stratejisi Raporu üç konuya odaklanarak iyileşme sağlamayı önermiştir. Bunlar Samsun'un iyi yönetilen bir il olması, işletmeler için rekabetçi koşulların sağlanması ve Samsun'un yaşam çevresinin çekici hale getirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu uzun dönemli hedeflerin yanında kısa dönemde Samsun'a yatırımcı çekmek için de bir dizi faaliyet önerilmiştir. Samsun ili için öngörülen Vizyonu (*Türkiye'nin Karadeniz kıyısındaki ülkeler; Avrupa Birliği ve Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinde önemli bir rol oynayan üretim, ticaret ve hizmet merkezi*) gerçekleştirmek için seçilen 21 faaliyet İl Strateji Raporu'nda belirlenmiştir. Ana Plan bu 21 faaliyetin nasıl hayata geçirileceğini sunmaktadır.

Yapmakta olduğumuz Samsun İl Gelişim Stratejisi 'yeni planlama kavramlarının' İl düzeyindeki öncü uygulamalarından biridir. Geleneksel Kapsamlı Planlama uy-

gulamalarından *üç önemli farkı* bulunmaktadır. Bunlar: a) Planlı müdahale alanlarının belirlenmesinde seçici olunması, b) Planın yerel inisiyatifle hazırlanması, c) Planın uygulama ağırlıklı olmasıdır.

SEÇİCİLİK

Kapsamlı planlamanın bir özelliği, önerilen faaliyetlerin gelişme sürecinde değişmesi gerektiği düşünülen bütün parametreleri kapsamasıdır: Eğitim, Sağlık, Çevre, Altyapı, Sermaye Birikimi, Örgütlenme, Gelir Dağılımı ve Sosyal Değişim gibi. Bunlar ve daha da uzatılacak uzunca bir listedeki müdahale alanlarında gözlenen eksiklikler şüphesiz Samsun ili için de geçerlidir. Ancak Samsun İl Gelişim Stratejisi müdahalelerin üç konuda yoğunlaşmasını önermektedir. *Plan öngörüsü bu üç konudaki iyileştirmenin diğer konularda da gelişmeyi tetikleyecektir.*

Seçilen stratejik müdahale alanları: *Yerel yönetim kapasitesinin güçlendirilmesi, Samsun da insanların mutlu olacağı bir yaşam çevresinin yaratılması ve İşletmeler için rekabetçi koşulların yaratılmasıdır.* Samsun Planı ‘Yerel Yönetim Kapasitesi’ kavramını geniş bir perspektifte görmektedir.

İl planı açısından, yönetim kapasitesi geliştirilecek üç ayrı yerel aktör bulunmaktadır Bunlar a-)Merkezi Hükümetin sağlık, eğitim ve bayındırlık gibi sektör kurumları;b-) Belediye ve İl Özel İdaresi gibi geleneksel anlamda yerel yönetimler; ve c-) Özel sektörün yerel örgütlenmesidir.

İl Planı açısından en büyük sorun, kendi sektörel uygulamaları doğrultusunda ve kendi kurumları dışındaki herkese tümüyle kapalı olarak, proje geliştiren ve uygulayan sektör kurumlarının çalışmalarında rasyonelliği ve etkinliği sağlamaktır.

PLANLAMADA YEREL İNİSİYATİF, KATILIM VE HESAP VERİLEBİLİRLİK

Samsun İl Gelişim Stratejisi yerel yöneticilerin inisiyatifi ile başlatılmıştır. Samsun Valiliği ve Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı olarak hazırlanılması öngörülen ‘Samsun İli Gelişim Stratejisi’ için Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın katkısının sağlanması hususunda Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’na gidilerek, 19- 07 -2004 tarihinde Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı arasında üçlü protokol imzalanmıştır. Bu protokol ile Samsun İli Gelişim Stratejisi ‘ni yaptıracak olan, Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı ile bu çalışmalara teknik destek verme konusunda Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı anlaşmışlardır. Protokolde Samsun İlinde Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi (SABEKAK) kurulması öngörülmüştür. Samsun İl Gelişim Stratejisi kapsamında yapılacak temel planlama ve bu konuda yapılacak tüm çalışmaları yönlendirmek amacıyla kurulan SABEKAK 04–08–2004 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır.

Kurucu SABEKAK Üyeleri

- Samsun Valiliği
- Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- 19 Mayıs Üniversitesi Rektörlüğü
- Samsun Belediyeler Birliği
- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı
- Samsun Ticaret Borsası Başkanlığı
- Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanlığı
- Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi Başkanlığı
- Samsun Ziraat Odası Başkanlığı
- TUGİB Samsun Şubesi Başkanlığı (Teknoloji ve Uluslararası Gelişim İş Birliği)

Yönetim düzeyinde planlama çalışmalarını yönlendirmek için başlangıçta daha dar kapsamlı bir kurul olarak kurulan SABEKAK daha sonra yeni üyelerin ki bunlar:

- Milletvekilleri
- İl Genel Meclisi Başkanlığı
- Yerel Gündem 21 Başkanlar Konseyi Temsilcisi'nin de katılımı ile kapsamı artırılmıştır.

Konsey planı hazırlamak ve uygulamasından sorumlu olmak üzere 14.12. 2004 tarihinde bir yerel Kalkınma Şirketi kurmuştur. AB ülkelerindeki uygulamadan hareketle kurulan bu şirket Samsun'da yerel kapasiteyi oluşturma çabalarının da önemli bir ögesidir.

SABEK A.Ş. Ortakları

- Samsun Anakent İmar İnşaat Ticaret Limited Şirketi
- 19 Mayıs Proje, Yatırım, Hayvancılık, Su Ürünleri, Makina, İnşaat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
- Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi
- TUGİB Teknoloji ve Uluslararası Gelişim İşbirliği Samsun Şubesi
- Samsun Ziraat Odası Başkanlığı
- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası
- Samsun Ticaret Borsası
- Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

Şirket Faaliyet alanı (İştigal Konuları):

- Samsun Stratejik Bölgesel Ekonomik Kalkınma Planını yapmak
- Yurt içi ve Yurt Dışı Bölgesel Kalkınma projelerini yapmak
- İş yaratmak, işyeri yaratmak
- Var olan işyerlerinin yapılanmalarını takip edip yeni teknolojilerden faydalanmalarını sağlamak

- Yurt içi ve Yurt dışı bölge imkanlarını pazarlamak
- Var olan şirketlerin uluslararası tanıtımlarını yapmak
- Var olan “Aile Şirketleri”ndeki kurumsallaşma sorunlarını çözmek.
- Eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermek.

SABEK A.Ş.’nin yapmakta olduğu planlama sürecinde olabildiğince katılımcı bir yöntem uygulanmıştır. Bu katılım hem tüm ilçeleri hem de önemli sektörel aktörleri kapsamıştır. Çalışma sürecinde Samsun ilinin GZFT analizi çalışmasında Samsun Valisi, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı’nın önderliğinde ilçe toplantıları düzenlenmiştir.

Hesap verilebilirliğin önemli bir gereği gelişme hedeflerinin ölçülebilir bir şekilde ifade edilmesi ve zamanlamasının yapılmasıdır. Yerel yönetimlerde şeffaflık ve etkinliği sağlamak katılımcılığı öne çıkaracak bir yapı gerektirmektedir. Samsun İl Gelişim Strateji’si geniş bir katılımı hazırlanmıştır. Bu katılımcılık plan uygulama ve planın zaman zaman güncellenmesi aşamalarında da korunacaktır. Bu çerçevede, yerel temsilcilerin, STK’ların ve mümkün olduğunca halkın doğrudan katılımı sağlanacaktır.

Planda belirlenen hedeflerin gerçekleşme durumu sürekli olarak izlenecek ve bu konularda halk bilgilendirilecektir. Öngörülen uygulamalarla ilgili olarak sorumluların hesap vereceği yerel platformlar her program için belirlenecektir.

Stratejik müdahale alanı olarak seçilen üç konuda ve Samsun ili genel refah düzeyi ile ilgili olarak ayrıntılı ölçütler ifade edilmiş ve hedefler belirlenmiştir. Bunların mevcut durumunu belirlemek için TÜİK ile işbirliği içinde özel çalışmalar başlatılmış ve bunların periyodik olarak izleme/ değerlendirmeye olanak verecek şekilde tekrar için düzenlemeler yapılmıştır.

İzleme Değerlendirme Göstergeleri: Samsun Gelişim Ortamı Göstergeleri

Ölçütler	2006	2008	2010	2015	2020
İşyeri ruhsatı almak için gereken işlem sayısı ve süre					
Kamu hizmetlerini tatmin edici bulanların oranı					
Samsun Kalkınma Konseyi çalışmalarını yakından izleyen Samsunlu oranı					
Samsun yerel seçimlerine katılım oranı					

Samsun Ekonomik Gelişme Göstergeleri

Ölçütler	2006	2008	2010	2015	2020
Samsuna dışarıdan gelen yatırım ve yarattığı istihdam sayısı					
OSB ve KSS'lerde faal işletme sayıları					
Samsun'da kapanan ve yeni açılan işletme sayısı					
Sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlı çalışan sayısı					
İşsizlik oranı					

Yaşam Ortamı Göstergeleri

Ölçütler	2006	2008	2010	2015	2020
Temel altyapıdan yararlanan konut oranı					
İşyeri-konut arasındaki ortalama seyahat süresi					
Mahalle ortak alanlarını kullanan sakin oranı					
Standartların en az % 80 oranında karşılayan sosyal donanım oranı					
Belediye hizmetlerinden memnuniyet oranı					
Temel altyapı için yapılan ödemelerin hane geliri içindeki oranı					
Samsunluların çocukları için arzu ettikleri il içinde Samsun diyenlerin oranı					

Samsun İli Gelişmişlik Göstergeleri

Gelişmişlik Göstergeleri	2006	2008	2010	2015	2020
Ortalama kişi başına gelir					
Eğitimde gelişmeler- Okullaşma oranı <ul style="list-style-type: none">• Üniversite bitirenler %• Teknik eğitim görenler %					
Sanayide çalışan işgücü oranı İhtisaslaşmış hizmetlerde çalışanlar oranı					
Refah düzeyinde gelişmeler- Ortalama konut büyüklüğü <ul style="list-style-type: none">• Kaloriferli konut oranı• Tatil yapan aile oranı					

UYGULAMAYA YÖNELİK PLANLAMA

Samsun İl Gelişim Stratejisi'nin önemli bir özelliği uygulama ağırlıklı olmasıdır. Plan kısa dönem için kurumların halen hazırlamakla yükümlü olduğu üç yıllık Plan- Bütçe uygulamalarına bir çerçeve oluşturmuş ve bu planları yönlendirmiştir. Planın bu anlamdaki ikinci önemli özelliği kısa ve orta dönemde uygulanacak projeleri belirlemesi ve bunları belli bir bütünlük içinde değerlendirmesi ve yönlendirmesidir. Planda belirlenen ve uygulamaya konulan öncelikli projeler neler?

Öncelikli Projeler

- Tek Durak Hizmet Merkezi
- İŞGEM
- Uluslararası Ticaret-Taşımacılık
- Vakıf Üniversitesi
- Tersaneler
- Tarımsal Sanayi
- Çevre Düzeni Planı
- İzleme Değerlendirme (TÜİK)
- Sanayiye KOSGEB Desteği

Tek Durak Hizmet Merkezi

- Tek Durak Hizmet Merkezi İl Özel İdaresi bünyesinde oluşturulmasına karar verildi. Personel Büyükşehir Belediyesi, İl Özel İdaresi, Ticaret ve Sanayi Odası tarafından istihdam edilecek
- Planlanan faaliyetleri arasında: Samsun'un tanıtımı, yatırımcı desteği ve gösteri merkezi merkezi bulunmaktadır.

İŞGEM (İnkübatör)

İnkübatörler; en kırılgan oldukları kuruluş aşamasında küçük işletmelere, yaşama ve gelişme şansını artırmak ve büyümelerini sağlamak üzere, bir çatı altında geniş bir hizmet aralığı sunar. Gelişen ve büyüyen firmalar mezun edilir, yerlerine yenileri alınır.

ÖSDP 1 kapsamında kurulan 6 İş Geliştirme Merkezinin projeye olan maliyeti 5.315.148,50 YTL olmuştur. Proje kapsamında kurulan söz konusu 6 İŞGEM’de 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla 162 işletme faaliyet göstermekte olup, toplam 907 istihdam yaratılmıştır. İŞGEM’lerin projeden fon aldıkları sözleşme boyunca tahhüt ettikleri toplam işletme sayısının 161 ve yaratacakları istihdam sayısının 540 olduğu dikkate alındığında, elde edilen başarı açıkça görülmektedir.

Türkiye’de yatırım belgesi alan kuruluşlarda bir kişiye istihdam sağlamak için 91 bin 800 dolar gerektirdiği bir ortamda 8 bin dolar gibi bir harcamayla gerçekleştirilecek olan yatırımda bir kişiye istihdam için harcanan parayla İŞGEM’lerde 11 kişiye iş sağlanabilmiş olacaktır.

Samsun İli Gelişim Stratejisi çalışması sonucunda ortaya çıkan Gelişim Dinamiklerinin öngördüğü sektörlerle destek vermek ve bu sektörlerdeki eksik oyuncuları bu sektöre kazandırmak ana hedeflerdendir. Her 3 yılda bir 26 adet yeni sanayici yaratmak. 104 kişiye iş imkanı sağlamak

Uluslararası Ticaret

- Taşımacılık Etüdü
- Dış ticaret için şirket oluşumu
- Dış ticaret altyapısının geliştirilmesi
- Samsun’a yabancı sermaye çekilmesi

Vakıf Üniversitesi

- Herkesin katıldığı yabancı dilde eğitim veren bir vakıf üniversitesi
- *Maliyet Tahminleri:* Üniversitenin yaklaşık 210.000 m² alan üzerinde 45 milyon \$ maliyet tahmini ile kurulması tasarlanıyor

Muhtemel Bölümleri:

- Mühendislik Fakültesi
- Fen Edebiyat Fakültesi
- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Tersaneler Projesi

Samsun/Merkez

- *Kapasite Bilgileri*
- Gemi İnşa Kapasitesi (Dwt/Yıl) : 750.000 Dwt/yıl
- Çelik İşleme Kapasitesi (Ton/yıl) : 300.000 Ton /yıl

Uğur Hayvalı

- Bakım-Onarım Kapasitesi (Dwt/Yıl) : 2.500.000 Dwt/yıl
- Bakım-Onarım Kapasitesi (Ton/Yıl) : -----
- İnşa Ede. En Büyük Gemi Tonajı (Dwt) : 225.000 Dwt
- İstihdam(adet) : 3138

Samsun/Terme

- *Kapasite Bilgileri*
- İnşa Ede. En Büyük Gemi Tonajı (Dwt) : 30.000 Dwt
- Çelik İşleme Kapasitesi (Ton/yıl) : 5.000 Ton /yıl
- Bakım-Onarım Kapasitesi (Dwt/Yıl) : 20.000 Dwt/yıl
- Bakım-Onarım Edc. En Büyük Gemi Tonajı (Dwt) : 20.000 Dwt
- İstihdam(adet) : 750

Tarımsal Sanayi

- Yeni yatırımcı getirilmesi
- Mevcut işleme/pazarlama firmalarının desteklenmesi
- Çiftçi örgütlerinin desteklenmesi

Çevre Düzeni Planı

- İş tarifi yapılıyor
- İl Özel İdare 2007 bütçesine ödenek koydu

İzleme-Değerlendirme

Araştırmayla ilgili hazırlıklar tamamlandı İl Özel İdaresi maliyetin tamamını karşılayacak. TÜİK çalışmayı yürütüyor.

- Genel refah seviyesi ölçülecek
- Gelir, meslek ve eğitim durumu ölçülecek
- İl Gelişim Stratejisinin etkileri izlenecek

Sanayiye KOSGEB Desteği

- Mevcut durum tespiti yapıldı
- Desteklenecek öncelikli alt sektörler (mobilya, gıda sanayi, makine sanayi, metal işleme sanayi, tıbbi aletler, plastik/kauçuk sanayi) belirlendi.
- Verilecek destekler belirleniyor

Tek Durak Hizmet Merkezi ve Konsey

Tek Durak Hizmet Merkezi

Tek Durak Hizmet Merkezi Samsun'a yatırım yapılmasını kolaylaştırmak için hizmet sunmaktadır. Bu merkezin temel görevi Samsun'a gelen veya Samsunlu yatırımcıların yatırım konusundaki ilk adresi olmaktır.

Tek Durak Hizmet Merkezi'nin Hukuki Dayanağı

Kalkınma Ajansları yasasıyla kurulması hedeflenen 'yatırım destek ofisi' nin çalışma esaslarını kendine hedef edinmiş ve ilde bu ofis oluşturulana kadar yatırımcıya hizmet sunacaktır. Yatırım Destek Ofisi için sağlanan yasal dayanaklar Samsun'da kurulacak olan 'Tek Durak Hizmet Merkezi' nin de uygulamalarına ışık tutacak ve yereldeki yöneticilerin aynı hassasiyetle yetkilerini bu yönde kullanmasından ibaret olacaktır. Ayrıca İl Özel İdaresinin yönetmelik çıkarma yetkisini de kullanarak uygulamayı kolaylaştırmaya yönelik düzenlemeler yapılabilir.

Konsey'in adı Samsun Kalkınma Konseyi'dir.

Hukuki Dayanak

KONSEY Türkiye'deki yerelleşme anlayışının hayata geçirilmesi için yerel aktörler tarafından gönüllülük esasıyla oluşturulmuştur. Kurumların yükümlülükleri kanunların kendilerine verdikleri yetkilerin tamamen iyi niyet çerçevesinde Samsun'un gelişmesi için kullanılmasından ibarettir. Bu maksatla, DPT yönlendirmesi sonunda kurucular arasında imzalanan 10.08.2004 tarihli protokolle bu konsey oluşturulmuştur